

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MADER-İ MEVLÂNA KÜLLİYESİ'NİN BAKIM VE ONARIM FAALİYETLERİ*

THE MAINTENANCE AND REPAIR ACTIVITIES OF THE MADER-İ MEVLÂNA ISLAMIC-OTTOMAN SOCIAL COMPLEX IN OTTOMAN AND REPUBLICAN ERAS

Hüseyin MUŞMAL*
İrem GÜRBÜZ**

Öz

Mader-i Mevlâna Külliyesi, Mevlâna Celâleddin Rumî'nin annesi Mümine Hatun'un Karaman'da bulunan kabrinin çevresine çeşitli vakıf binalarının inşa edilmesiyle kurulmuştur. Mümine Hatun'un türbesinin külliyesinin en eski ve ana yapısı olmasından dolayı buraya bu isim verilmiş olup Valide Sultan'ın mezarının yanı sıra burada, Hz. Mevlâna'nın ağabeyi Muhammed Alâeddin'in kabri ile Mevlevî şeyhlerinin ve çelebilerin mezarları da bulunmaktadır. Külliye, Mader-i Mevlâna'nın vefatından çok sonra Hz. Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin müridi Kalemioğlu Ahi Mehmed Bey tarafından inşa edilmiş; Karamanoğlu Mirza Halil Bey ve onun oğlu Alâeddin Bey dönemlerinde ise onarım ve ilavelerle genişletilip değiştirilmiştir.

Aktekke (Ağa Tekke) Cami, Kalemîye Zaviyesi, Karaman Mevlevîhanesi, Mader-i Mevlâna Türbesi, Mümine Hatun Türbesi ve Valide Sultan Cami gibi çeşitli isimlerle de anılan bu Karamanoğlu yapısında, elimizdeki arşiv belgelerine göre XVIII.-XIX. yüzyıllara ait toplamda 10 adet; XX.-XXI. yüzyıllara ait olarak ise 7 adet tadilat ve tamirat girişimi bulunmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Mader-i Mevlâna Külliyesi'ne ait yapıları koruma ve hayatiyetini sürdürme çabasından yola çıkılarak çalışmamızda; külliyesinin tamir ve tadilat süreci, onarım ve bakım masrafları, burada kimlerin çalıştığı gibi hususlar üzerinden bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca külliyesinin 700 yılı aşkın bir süre boyunca geçirdiği değişim ve dönüşümü, devletin bu eski eseri korumak için gösterdiği ihtimamı çözümleyebilmek amacıyla külliyesinin Mevlevîliğe ait olması veya Hz. Mevlâna'nın annesinin mezarının burada bulunmasının bu süreçte etkili olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mader-i Mevlâna, Karaman Mevlevîhanesi, Aktekke, Valide Sultan Cami, Kalemîye Zaviyesi

* Bu çalışma, 20-22 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Karaman" adlı sempozyumda sunulan "Osmanlı Dönemi'nde Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin Bakım ve Onarım Faaliyetleri" adlı tebliğin geliştirilmesi ile oluşturulmuştur.

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, hmusmal@hotmail.com <http://orcid.org/0000-0002-3137-0069>

** Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, iremgurbuz90@hotmail.com <http://orcid.org/0000-0001-8866-9953>

Abstract

Mader-i Mevlâna Islamic-Ottoman Social Complex was established with the construction of various foundation structures around the mother of Mevlâna Celâleddin Rumî, Mümine Hatun's grave being in Karaman. Since the oldest and main structure of the social complex was Mümine Hatun's shrine, this name was given to it and other than the Mother's grave, there are also the graves of Muhammed Alâeddin, the brother of Hz. Mevlâna, Mevlevi sheikhs and gents. The social complex was built by Kalemioğlu Ali Mehmed Bey, who was the disciple of the grandson of Hz. Mevlâna, the Great Arif Çelebi. Much later than Mader-i Mevlâna's death and in the eras of Karamanoğlu Mirza Halil Bey and his son Alâeddin Bey, it was expanded and changed with repairs and additions.

In this Karamanoğlu structure also named as Akteke (Ağa Tekke) Mosque, Kalemîye Islamic Monastery, Karaman Mevlevi Lodge, Mader-i Mevlâna Shrine, Mümine Hatun Shrine and Valide Sultan Mosque, there are 10 modification and repair initiatives in XVIII.-XIX centuries; 7 modification and repair initiatives in XX.-XXI. centuries according to our archive documents. Therefore, some evaluations were made on issues such as the repair and modification process, restoration and maintenance expenses and who the workers are with the attempt to protect the vitality of the structures of Mader-i Mevlâna Social Complex of the Ottoman Empire and Turkish Republic. In addition, it was questioned whether the fact that the social complex's belonging to the Mevleviyeh or Hz. Mevlâna's mother's grave's being here was effective in this process in order to analyse the change and transformation that the social complex went through for more than 700 years, and the care that the Ottoman showed to protect this old work of art.

•

Keywords

Mader-i Mevlâna, Karaman Mevlevi Lodge, Akteke (White Lodge), Valide Sultan Mosque, Kalemîye Islamic Monastery

GİRİŞ

Mader-i Mevlâna Külliyesi; zaviyenin ilk kurucusu Kalemioğlu Ahi Mehmed Bey'e ithafen Kalemîye Zaviyesi olarak adlandırılırken, Mevlâna'nın annesinin kabrinin burada bulunması sebebiyle de Mümine Hatun, Valide Sultan ve Mader-i Mevlâna gibi isimlerle de anılmaktadır. Mevlevîliğe ait olan tekkenin aynı zamanda Mevlevî Tekkesi veya Mevlevîhane olarak isimlendirildiği de bilinmektedir. Bununla birlikte Mader-i Mevlâna Cami'nin inşasında ak taş kullanıldığı için halk arasında Aktekke (Ağa Tekke) Cami şeklinde de adlandırılmaktadır (Konyalı 1967: 229; Gülcan 1977: 15; Akman 2018: 197-198).

Mader-i Mevlâna olarak bilinen şahsiyet, Harezmi Türklerinden Belh Emiri Rüküddin'in kızı olup Mevlâna Celâleddin Rumî'nin de annesidir. Farsça kökenli bir kelime olan "*Mader*", "*Anne*" anlamına gelmektedir (Çağbayır 2007: III/3003). Dolayısıyla "*Mader-i Mevlâna*" tabiri de, "*Mevlâna'nın annesi*" manasını taşımaktadır. Asıl adı Mümine olan Mader-i Mevlâna, günümüzde Afganistan toprakları içerisinde yer alan Belh şehrinde doğmuş ve burada İslam âlimlerinden olan Bahâeddin Veled ile evlenmiştir. Bu evliliğinden Fatma adında bir kızı, Muhammed Alâeddin ve Muhammed Celâleddin adlarında da iki oğlu olmuştur. Mümine Hatun, muhtemelen yaşadıkları bölgede siyasî olayların artması sebebiyle evlendirdiği kızını burada bırakarak ailesi ile birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve H. 618 / M. 1221-1222 yıllarında Karaman'a yerleşmiştir (Oral 1943: 124-125; Gülcan 1977: 5-6; Bekleyiciler 2014: 47-48). Ahmet Eflakî H. 605 / M. 1208-1209 yıllarında (Eflakî 1953: I/5-9), Evliya Çelebi ise H. 604 / M. 1207-1208 senelerinde Mevlâna ve ailesinin Anadolu'ya geldiklerinden bahsetse de (Evliya Çelebi 2006: III/34); Mümine Hatun'un eşi Sultan'ül-Ulemâ Bahâeddin Veled'in *Maârif* adlı eseri incelendiğinde, verilen bu tarihlerin hatalı olduğu anlaşılmaktadır (Şahinoğlu 1991: 460-461; Öngören 2004: 441-442; Bahâeddin Veled 2018: 12, 308, 331). Karaman'a yerleşmesinden birkaç sene sonra vefat eden Mevlâna'nın annesi; Osmanlı Dönemi'nde Larende'nin Ali Şâhne¹ Mahallesi olarak bilinen günümüzde Karaman'ın Tahsin Ünal mahallesinde, Turgut Özal Caddesi ile Atatürk Bulvarı arasında yer alan mevkiye defnedilmiştir (Oral 1943: 124-125; Öngören 2004: 441-442; Bekleyiciler 2014: 47-48; Uca-Ülker vd. 2015: 57; Dilay 2016: 570-571).

Evliya Çelebi; Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled'in rüyasında babaannesini ölüm döşeginde gördüğünü² ve bunun üzerine Konya'dan Karaman'a giderek Mümine Hatun'un son nefesine yetiştğini, babaannesini Karaman'a defnettikten sonra ise Konya'ya tekrar döndüğünü söylemektedir (Evliya Çelebi 2006: III/35). Fakat hem Valide Sultan'ın ölüm yılı ile ilgili verilen bilgiler, hem de Sultan Veled'in M. 1226 senesinde doğmuş olması göz önünde bulundurulduğunda, bu hususun da doğruluğu pek mümkün görünmemektedir (Öngören 2004: 442). Mümine Hatun'un ölüm yılı hakkındaki bilgiler, Mevlâna Celâleddin Rumî'nin Gevher Hatun ile evlendiği yıldan (H. 621 / M. 1224-1225) bir iki sene sonraya tekabül ettiği

¹ Cumhuriyet Dönemi'nde "*Ali Şahane*" olarak telaffuz edilen bu mahallenin aslı "*Ali Şâhne*"dir. Kökeni Oğuz Türklerine dayanan ve vali anlamına gelen "*Şâne*" kelimesi; Selçuklular döneminde "*Şâhne*" şekline dönüştürülmüştür. Aynı zamanda illere atanan subaşılar da "*Şâhne*" adı verilmiştir. 1247 yılında Larende Emiri yani şâhnesi olduğu anlaşılan Sadettin Ali Bey'e ithafen, buraya Ali Şâhne Mahallesi denilmiştir. Karamanoğulları ve Osmanlılar döneminde de bu şekilde kullanılan şâhne teriminin, zamanla "*Şahane*" olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Gülcan 1977: 26; İncekara 2005: 235;).

² "*Hazret-i Mevlana'nın şefkatli anneleri Konya şehrinin kible tarafına bir menzil uzaklıkta Larende şehrinde oturmakta idi. Bu Sultan Veled Efendi'nin rüyasına büyük annesi girip, 'Yetiş ey oğul! Halet-i nez'deyim (ölmek üzereyim), beni defneyile' diye rüyasında görür. O an Sultan Veled uyanıp yolları katlayarak Larende'de bulunup babaannesinin son nefesinde yetişir. Büyükannesini Larende Mevlevihanesi'nde defn edip yine yolları katlayarak Konya'ya gelir. Bu kerametlerini açıkladıklarından sonra 712 [1311-12] tarihinde vefat eder*" (Evliya Çelebi 2006: III/35).

üzerinedir (Oral 1943: 125; Gülcan 1977: 9). Fakat bazı araştırmacılar tarafından Valide Sultan'ın ölüm yılı M. 1224 senesi olarak kabul edilmektedir (Özönder 1994: 144; Küçükdağ 2012: 185; Cengiz 2014: 94; Uca-Ülker vd. 2015: 57). Bu fikir ayrılığından dolayı vefat yılı ile ilgili kesin bir tarih vermek mümkün değilse de, Mümine Hatun'un M. 1224-1226 yılları arasında vefat ettiği söylenebilir. Valide Sultan'ın defnedildiği yere ölümünden çok sonra bir türbe ve zaviye inşa edilmiş ve ilerleyen dönemlerde de bu yapı, yeni ilavelerle genişletilerek bir külliyeeye dönüştürülmüştür. Bu nedenle Mümine Hatun Türbesi, diğer yapılarına kıyasla Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin en eski tarihli yapısıdır. (Gülcan 1977: 2-3; Özönder 1994: 144-145; Cengiz 2014: 94). Mümine Hatun'un yanı sıra Mevlâna Celâleddin Rumî'nin ağabeyi Muhammed Alâeddin'in de kabrinin burada olduğu bilinmektedir. Caminin kitabesine göre Karamanoğlu Seyfeddin Süleyman Bey ve Hz. Mevlâna'nın ilk eşi Gevher Hatun'un da bu türbeye defnedildiği bilgisi yer alsa da, bu iki mezarın yeri şimdiye kadar tam olarak tespit edilememiştir (Tanrıkörur 2000: 143; 2001: 447; Türkmen 2005: 542-543; Evliya Çelebi 1935: IX/312).

Osmanlı ve Karamanoğulları dönemlerinde çeşitli bakım, onarım ve ilavelerle genişletilen külliyeenin kurucusunun kim olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Mader-i Mevlâna Cami'nin giriş kapısının üzerindeki kitabede, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in bu yapıyı H. Evâil-i Rebî'ül-evvel 772 / M. 23 Eylül – 2 Ekim 1370 tarihinde yaptırdığı bilgisi yer almaktadır (Konyalı 1967: 230-233; Denктаş 1995: 131-132; Türkmen 2005: 542-543). Hatta kitabe üzerinde oğul anlamına gelen “*ibn*” kelimesinin okumalar sırasında atlanmasından dolayı külliyeenin kuruluşunun Alâeddin Bey'in babası Mirza Halil Bey'e atfedilmesi de söz konusu olmuştur (Oral 1943: 123; Konyalı 1967: 234-235; Tanrıkörur 2000: 143; 2001: 447). Fakat bazı çalışmalarda bu tarihin tekkenin ilk yapılış tarihi olmadığı, Karamanoğlu Mirza Halil Bey ve onun oğlu Alâeddin Bey dönemlerinden önce burada bir zaviye bulunduğu ve onların döneminde ise onarım, bakım ve ilaveler ile genişletildiğine değinilmektedir. Dolayısıyla kitabe üzerinde yer alan bu tarih zaviyeenin onarım ve genişletme tarihi olmalıdır. Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun ve ağabeyi Muhammed Alâeddin'in mezarlarının bulunduğu yere bir türbe ve zaviye kurulması ise Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin müridi Kalemioğlu Ahi Mehmet Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. İlerleyen dönemlerde ise bu yapılar Mirza Halil Bey ve Alâeddin Bey dönemlerinde yeniden inşa ettirilmiştir. Dolayısıyla Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin ilk kurucusunun Kalemioğlu Ahi Mehmet Bey olduğu ve bu yapıların, Ulu Arif Çelebi'nin postnişinliği/ şeyhliği sırasında inşa edildiği göz önünde bulundurulursa; türbe ve zaviyeenin ilk inşasının, Mümine Hatun'un ölümünden yaklaşık yüz sene sonra 1312-1319 yılları arasında gerçekleştirilmiş olduğu söylenebilir (Konyalı 1967: 232-234, 236; Gülcan 1977: 14-16; Özönder 1994: 145; Çiftçioğlu 2001: 294; 2005: 591-592; Küçükdağ 2012: 184; Topal, N. 2018: 129-130). Sezai Küçük “*Mevlevîliğin Son Yüzyılı*” adlı çalışmasında, Karaman Mevlevîhânesi'nin banisi olarak Kalemioğlu Ahi Mehmet Bey'den; külliyeenin yapılış senesi olarak ise 1367 yılından bahsetmektedir. Ancak külliyeenin 1344-1345 yıllarına ait bir vakfiyesinin bulunduğu, 1367-1368 senelerinde de başka bir vakfiye tanzim edildiği; netice itibarıyla Küçük'ün söz ettiği tarihin doğru olmadığı anlaşılmaktadır (VAD, 579/363-364; Konyalı 1967: 235, 252; Konyalı 1968: 103-105; Küçük 2007: 244; Akman 2018: 75-76). Bununla birlikte Karaman'da 1312-1319 senelerinde inşa edildiğini tahmin ettiğimiz bu külliyeenin, Konya'daki mevlevîhânenin ardından Anadolu'da kurulan ilk mevlevîhâne olduğu bilinmektedir (Tanrıkörur 2000: 142; Küçükdağ 2012: 185).

Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin şimdilik 7 adet vakfiyesi tespit edilmiş olup bunlardan 3'ü Karamanoğulları, 4'ü ise Osmanlılar dönemine aittir. Külliyeenin tespit edilen en erken tarihli

vakfiyesi ise H. 745 / M. 1344-1345 tarihli olan Karamanoğlu Emir Mahmud oğlu Mirzade Halil Bey Vakfiyesi'dir. Arapça olarak yazılmış olan bu vakfiyeye göre mevlevîhâneye, Mirza Halil Bey tarafından birer adet değirmen, tarla ve arazi vakfedilmiştir (VAD, 579/363-364; Konyalı 1967: 235; Akman 2018: 75-76). Bir diğer vakfiye H. 766 / M. 1364 tarihli Mirza Halil Bey oğlu Alâeddin Bey Vakfiyesi'dir. Külliye bu tarihte bir fırın ve bir arazi vakfedilmiş olup gelirlerinin öncelikle külliye'nin bakım ve onarımına; artan gelirlerin ise misafirlere ve dervişlere harcanmasına karar verilmiştir. (VAD, 579/361-362; Konyalı 1967: 234; Akman 2018: 76). Karamanoğulları döneminde Mader-i Mevlâna Külliyesi'ne ait olduğu bilinen son vakfiye ise H. 769/ M. 1367-1368 tarihli Mirza Halil Bey oğlu Alâeddin Bey Vakfiyesi'dir. Foni Köyü ile Selerek Köyü'nün tamamı; aynı zamanda da Vâkîf Alaeddin Bey'in kardeşi Hızır Çelebi ile yeğenlerinin hisseleri bu tarihte mevlevîhâneye bağışlanmıştır (Konyalı 1967: 252; Konyalı 1968: 103-105; Küçükdağ 2012: 186; Akman 2018: 76). Netice itibarıyla Karamanoğlu Alâeddin Bey, birkaç yıl ara ile külliye çeşitli bağışlarda bulunmuş ve iki farklı vakıfname tanzim ettirmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde Larende Kadısı Mevlâna Seyit Mehmet Efendi Vakfiyesi'ne göre 15-25 Aralık 1602 tarihinde mevlevîhâneye 1.350 akçe vakfetmiş olup bağışlanan paranın "*onu on bir buçukdan istirbâha*" verilmesi ve anaparanın geliri mütevellinin kontrolünde olması, bunun da her sabah namazından sonra Yasin Suresi okuyacak olan cami imamına verilmesi kararlaştırılmıştır (KŞS 278 / 19-3; Küçükdağ 2012: 186; Akman 2018: 76). Külliye ait bir diğer vakfiye, Hassa Ahır Hazinesi Kâtibi Seyit Mehmet Efendi'nindir. Vâkîf Seyit Mehmet Efendi tarafından 4 Eylül 1796 tarihinde 375 esedî kuruş bağışlanarak gelirinin, Halveti Şeyhi Seyit Şeyh Mehmet Efendi Tekkesi, Mader-i Mevlâna Zaviyesi ve Mümine Hatun Türbesi'nde mevlit okuyanların giderleri arasında pay edilmesine karar verilmiştir (KŞS 297 / 260-1; Küçükdağ 2012: 186-187; Akman 2018: 76-77). 20 Aralık 1824'te tanzim edilen ve daha önce İç-il Mütessellimi olarak görev yapan hassa silahşorlarından Vâkîf Aziz Efendi ise külliye 500 kuruş bağışlamış ve vakfiyede; bu paranın dergâhın imamı, dergâhta ikamet eden dedeler ve çeşitli ihtiyaçlara sarf edilmesi belirtilmiştir (KŞS 293 / 575-1; Akman 2018: 77). Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin tespit edilen son vakfiyesi ise Ser-postnişin Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi'ye ait olup kendi tasarrufundaki ev ve dükkânları külliye bağışladığına dair vakfiyeyi 14 Temmuz 1834 tarihinde tanzim ettirmiştir. Kiraya verilecek olan mülklerin gelirleri zaviyenin giderleri ve Yasin Suresi'ni okuyacak olan Halil oğlu Hafız Mehmet Efendi'ye tahsis edilmiştir KŞS 298 / 27-1; Küçükdağ 2012: 186-187; Akman 2018: 77).

Çeşitli vakıf binaları inşa edilerek bir külliye haline dönüştürülen zaviye için yeniden inşa ve onarım tarihi olan H. 772 / M. 1370-1371 yılından üç sene önce Alaeddin Bey tarafından bir vakfiye düzenlenmiş ve Larende'ye bağlı Selerek Köyü'nün tamamı buraya vakfedilmiştir. Yine Karamanoğulları döneminde külliye'nin diğer gelir kaynakları, Larende'nin Buğday Pazarı yakınındaki bir fırın, Gazialpi civarındaki bir arsa ile Süleyman Bey Hamamı'ndan oluşmaktadır (Özönder 1994: 150). Larende'nin Osmanlı topraklarına dâhil edilmesinden sonra Sultan II. Mehmet, külliye'nin Karamanoğulları dönemindeki vakıf hükümlerine aynen devam etmiş ve sonraki dönemlerde buraya yeni vakıf ve vakfiyeler ilave edilmiştir. 1476 tarihinde Selerek ve Çeltik Köyü, zaviye yanındaki değirmen ve bağ, Subaşı Değirmeni ve Çeltik Köyü yakınındaki bağlar, Göded Köyü'ndeki tarla, Topraklık yeri, Debbağhane yanındaki Çakır yeri, Tayı Buzhanesi'nin ve Kürd Köyü'nün yanındaki arsalar ile Sultan Hamamı'ndan Tahlıl Pazarı'na kadarki harap dükkân yerleri külliye'nin vakıfları arasında gösterilmektedir (TK. KKA. TD. 564/32; Uzluk 1958: 31-32; Akman 2018: 77). 1483 ve 1500 tarihlerinde de aynı gelir yerlerine sahip olan külliye'nin, 1530 tarihinde tasarruf ettiği vakıfları ise Larende'ye bağlı Selerek Köyü ve zaviye yanındaki bağa ilaveten üç kıt'a bağ ile dört kıt'a da arsadan

oluşmaktadır (Coşkun 2010: 33). Vakfın 1483'te 1.210 (Erdoğan 2003: 122-123), 1500'de 2.461(TK. KKA. TD. 565/66), 1530'da ise 3.030 (Aköz 2000: 107) akçelik geliri bulunmaktadır. 1530 yılında tamamen harap olan vakfın gelirini, zaviyede şeyhlerinin tasarruf ettiği ve dergâh-ı âli tarafından Hoca Yahya ile mevkuf olan Piri Halife camilerine bağlandığı bilinmektedir (Konyalı 1967: 236-237; Aköz 2000: 107; Çiftçioğlu 2001: 295-297; 2005: 593).

Mader-i Mevlâna Külliyesi, günümüzde bahçeli bir ana avlunun kuzeydoğusunda derviş hücreleri, güneybatısında cami (türbe, semahane ve mescit) ve onun arka tarafındaki hazire kısmı ile doğusundaki Süleyman Bey Hamamı'ndan müteşekkildir (Bkz. Ek 2; Ek 3; Ek 4).Caminin avlusuna doğu ve batı taraflarındaki iki kapıdan girilmekte olup; bunlardan batı tarafındaki kapı yol hizasında, doğu tarafındaki kapı ise yolun zamanla dolması neticesinde bir metre aşağısındadır. Dolayısıyla caminin doğusunda kalan bu kapıdan merdivenle avluya inilmektedir. Yapının güney ve batı yönlerinde yer alan hazire kısmında (Bkz. Ek 9); Karamanoğulları, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait mezarlar bulunmakta olup, burada mevlevîhâne de şeyhlik yapan kişilerin aileleri ile derviş ve Mevlevîlerin gömülü olduğu bilinmektedir (Topal, C. 2009: 246; Şahin 2017: 297). Karamanoğulları dönemine ait sanatı yansıtan ve genellikle yörede kurt taşı olarak bilinen por taş ile beyaz mermerin kullanıldığı kabirlerden yalnızca bir kısmının taşları günümüze kadar ulaşmıştır (Özönder 1994: 146; Denктаş 1995: 130; Dülgerler 2000: 138, 2006: 86; Tanrıkorur 2001: 447;).

Külliyenin bir diğer yapısı ise Süleyman Bey/ Paşa Hamamı'dır. Mader-i Mevlâna Cami'nin yol aşırı doğusunda bulunan ve kitabesiz olan bu yapının banisi, Karamanoğlu Seyfettin Süleyman Bey'dir. Yapılış tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte hamamın, Süleyman Bey'in hayatta olduğu H. 757-762 / M. 1356-1361 yılları arasındaki bir zamanda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Karamanoğulları döneminde Kalemîye Zaviyesi'ne vakfedilen bu yapı, tamamıyla kesme taştan yapılmış olup zemin ve sekileri de taş ile kaplanmıştır. Büyük ve kasnaksız olan sağır kubbesi de taş ile örtülü olup kubbenin üzerinde bir tepe ışıklığı bulunmakta, altında ise sonradan yapılmış bir havuz yer almaktadır. Aynı zamanda kuzey duvarında iki, batı duvarında ise bir dolap nişi bulunan hamama,140 cm genişliğindeki hafif basık kemerli giriş kapısından beş basamaklı bir merdivenle inilmektedir. 12 kurnalı olan ve herhangi bir süsleme izi bulunmayan duvarlarının kalınlığı ise 280 cm'dir (Konyalı 1967: 535-536; Uysal-Alodalı vd. 1992: 527; Aköz 2000: 110-111; Tanrıkorur 2000: 150-152; Dülgerler 2000: 162-163; 2006: 198-200).

Yapımı son zamanlarda gerçekleştirilen ve avlunun kuzeybatı kısmında yer alan şadırvan baldeken tarzında yapılmış olup, örtüsü Attariye (Pazar) Cami'nin XX. yüzyılın ortalarında yıkılan şadırvanına aittir (Konyalı 1967: 262; Akman 2018: 51, 199). Avlunun kuzeydoğusundaki kesme taştan yapılan derviş hücreleri ise, doğu-batı yönlü birbirine bitişik halde sıralanmış olup birer kapı ve pencere ile avluya açılmaktadır. Günümüze yalnız yedi adedi ulaşan bu hücrelerin, belli dönemlerde Karaman Belediyesi tarafından depo olarak kullanıldığı bilinmektedir (Konyalı 1967: 262; Özönder 1994: 146; Denктаş 1995: 130; Dülgerler 2000: 138; 2006: 86; Tanrıkorur 2001: 447-448; Akman 2018: 199).

Türbe, mescit ve semahane; günümüzde tek kubbe ile örtülü ve beyaz kesme taştan yapılmış olup dikdörtgen planlı cami içerisinde kalmaktadır (Bkz. Ek 7; Ek 8). Son cemaat yeri ise kasnaksız üç küçük kubbe ile örtülü olup duvarlar ve iki mermer sütunla da desteklenmektedir. Bu üç küçük kubbe ile harimin üzerini kaplayan ve sekizgen kasnağa oturtulmuş kubbe, kurşun ile kaplıdır. Kuzeydoğu cephesinde, şerefesi altı mukarnas dolgulu ve ajurlu taş korkuluklu tek bir minaresi olan bu caminin, içeriyi aydınlatan taş söveli ve lokma demir parmaklı on yedi adet de penceresi bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, son cemaat

mahallinin doğu ve batıya bakan taraflarındadır (Özönder 1994: 148; Denктаş 1995: 130-132; Tanrıkorur 2001: 447-448; Topal, C. 2009: 122).

Caminin giriş bölümünde iki adet yan niş bulunmaktadır. Söveleri ve basık kemeri iki renk mermer malzeme ile yapılan giriş açıklığının üzerinde iki yanı çiçek dalları ile süslenmiş bir Mevlevî sikkesi işlemesi ve bu işlemenin üzerinde de eserin Karamanoğlu Alaeddin Bey tarafından yaptırıldığını gösteren beş satırlık sülüs yazılı kitabe yer almaktadır. (Konyalı 1967: 230-233; Denктаş 1995: 130-132; Tanrıkorur 2000: 146-149; Türkmen 2005: 542-543). Taç kapının sağ köşesindeki basık kemerli bir kapı ile minareye, sol köşesindeki kapı ile de iki mermer sütunun taşıdığı Bursa kemerleri üzerinde önü kafesle kapatılmış olan kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Caminin içerisine girildiğinde, sol tarafta Karamanoğlu Seyfettin Süleyman Bey'in yanı sıra Mevlâna'nın annesi, ağabeyi ve yakınlarına ait olan taştan yapılmış 21 adet sandukalı kitablesiz mezar taşı bulunmaktadır (Bkz. Ek 5). Kible duvarının hemen önünde yer almakta olan Mümine Hatun'un sandukası, kuzeydoğu tarafında küçük bir kapısı bulunan ampir tarzda yaldızlı yüksek bir ahşap kafesle çevrilmiştir. Taş ve çamur sıvalı bu sandukanın üzeri renkli kumaşlarla örtülüdür. Cami içerisinde ana mekânın doğu bölümünün tamamıyla türbeye ayrılması sebebiyle mescit bölümünün mihrabı tam ekseninde olmayıp batıya doğru kaydırılmıştır (Bkz. Ek 8). Türbe kısmına nazaran caminin sol tarafında, sema yapmak ve namaz kılmak için genişçe bir yer bulunmaktadır. Mihrabın hemen önü namaz için ayrılmış olup bu alanın kuzeyinde ise sema için kotu düşük olan bir mekân tasarlanmıştır (Özönder 1994: 147-148; Denктаş 1995: 131-132; Dülgerler 2000: 138; 2006: 86; Tanrıkorur 2001: 448; Çiftçioğlu 2005: 592; Özüdoğru 2005: 156-157; Dilay 2008: 26).

Kesme taş ile inşa edilen bu yapının giriş kapısı ve pencere kemerlerinde beyaz ve renkli taşlar kullanılmış olup; mahfil ve son cemaat revakı sütunları, mihrap ve minber, pencere söveleri ve giriş kapısı mermerdir. Ayrıca pencere ve kapı söveleri, saçak silmeleri/kabartmaları, mihrap ve şerefe altı mukarnasları caminin süslemesini de oluşturmaktadır. Mihrapta doğal malzemelerden yararlanılmış olup, sıva üzerinde zencerek, rumi, palmet ve hatayî motiflerinin kullanıldığı Osmanlı klasik dönem kalem işleri bulunmaktadır (Bkz. Ek 6). Bitkisel ve geometrik olan ve renkli boyalarla işlenen bu motifler; ana kubbeyi taşıyan büyük kemerler, pendentifler ve kubbe içi süslemelerinde görülmektedir (Denктаş 1995: 132; Dülgerler 2000: 139; 2006: 87; Özüdoğru 2005: 160-162; Dilay 2008: 26; Topal, C. 2009: 122).

Türk-İslam devletleri için sosyal yaşamın temelini oluşturan dinî yapılar; hem bir ibadethane merkezi, hem de toplumsal eğitimin gerçekleştirildiği birer mekân vazifesindeydiler. Dolayısıyla XIV. yüzyıl yapılarından biri olan Mümine Hatun Cami de, Karamanoğulları ve Osmanlılar zamanında mahallenin idarî yapılanmasında ve sosyal yaşamın tesisinde önem arz etmekteydi. Ayrıca Mader-i Mevlâna Külliyesi; hem Mevlâna'nın annesi ve ağabeyi başta olmak üzere yakınlarının burada gömülü bulunması, hem de Mevlevîliğe bağlı bir zaviye olması sebebiyle de Osmanlı döneminde önemli bir ziyaret ve konaklama yeri idi. Osmanlı Devleti de bu sebeple külliyenin tadilat ve tamirâtı, aynı zamanda da sosyal yaşamın ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeni binaların inşası hususu üzerinde önemle durmuş ve külliyenin yapılarının hayatiyetini sürdürmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. (Özönder 1994: 149-150; Tanrıkorur 2001: 447).

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'nun ve Rumeli'nin pek çok bölgesinde yapmış olduğu tamir, bakım ve imar faaliyetlerine dair çok sayıda belge arşivlere yansımıştır. Bu anlamda Karaman'da önemli bir ziyaret alanı olarak görülen Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin tadilat ve

tamirâtı ile ilgili belgeleri de, Osmanlı arşivlerinde bulmak mümkündür. Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız taramalar neticesinde Mader-i Mevlâna Külliyesi ile ilgili 16 adet arşiv dosyasına rastlanmıştır. Bu dosyalarda bulunan belgelerin sayısının, ekleri ile beraber 36'ya ulaştığı görülmektedir. Bunlar arasında, Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin onarımı, bakımı ve ilaveleri ile ilgili vilayet ve merkez arasında yapılan yazışmalara dair kayıtların yanı sıra, alınan kararlar neticesinde yapılacak tamirler ile ilgili keşif defterleri ve bunlara dair muhasebeleri içeren bir takım kayıtlar da bulunmaktadır. Ancak yaptığımız tüm taramalara rağmen, 1817-1820 yıllarına ait masraf defteri haricinde külliye de gerçekleştirilen diğer tadilat ve tamirat sonrası harcamaların kaydedildiği muhasebe defterlerine ulaşamamıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet dönemine ait Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın arşiv kayıtlarına ulaşılmış olup Mader-i Mevlâna Cami ve müştemilatında gerçekleştirilen değişiklikler hakkında da çok az sayıda veri elde edilmiştir. Yine de, elimizde bulunan çok sayıda vesikadan ve verilerden hareketle Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde gerçekleştirilen tamir ve bakımlar ile ilgili önemli ve yeni bilgilere ulaşılmış, bu konuda bazı değerlendirmeler yapabilmek mümkün olmuştur.

Çalışmamızın amacı, günümüze sağlam bir vaziyette intikal ettirilmiş olan Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin 1310'lardan itibaren yani 700 yılı aşkın süre boyunca geçirdiği değişim ve dönüşümü takip edebilmek; aynı zamanda bugüne ulaşması hususunda gösterilen çaba ve gayretleri tespit edebilmektir. Karaman'da bazı yapılar XX. yüzyıla ulaşamamışken Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin 700 yıl boyunca ayakta kalmasının gerekçeleri sorgulanmıştır. Kamu binalarının vakıfları vasıtasıyla ayakta tutulduğu, korunduğu, tamir ve bakım gördüğü bilinmekle birlikte, vakfı olan bazı eserlerin ayakta kalamaması, vakıfların Osmanlı Devleti'nin ekonomik olarak sıkıntıya girdiği dönemlerde sürekliliğini sürdürememesi gibi durumlar göz önüne alındığında bu konuda Hz. Mevlâna'nın annesi olan Mümine Hatun'un merkatının olduğu külliye ye özel bir ihtimam gösterilip gösterilmediği de bizim çalışmamızın sorunsalını oluşturmaktadır. Son tahlilde Osmanlı padişahlarının Mevlevîlik ve eski eserler hususundaki ilgileri, Mader-i Mevlâna Külliyesi özelinde ele alınacaktır. Nihayetinde vakıf, vakıf gelirleri ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu gibi faktörleri göz önünde tutarak Karamanoğlu-Osmanlı rekabetinin gölgesinde Karamanoğlu eserlerinin ihmal edildiği hakkındaki kanaate Mader-i Mevlâna Külliyesi penceresinden bakmak da mümkün olacaktır. Çalışmamız, Kalemîye Zaviyesi Vakfı ile doğrudan alakalı olmadığından vakıflarla ilgili defterlere ve bu konudaki malî kayıtlara müracaat edilmemiştir. Bununla birlikte çalışma, külliye de yapılan bakım ve onarımlarla sınırlı tutulduğundan; öncelikle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde yapılan tamir ve bakımlar, yapım tarihlerine göre sınıflandırarak ele alınacaktır. Ayrıca tadilat ve tamiratta görev alan kişilerin yanı sıra külliye nin bakıma muhtaç olan kısımları, kullanılan malzemeler ve ödenek ile ilgili hususlara da belge ve bilgilerin müsaade ettiği çerçevede değinilecektir.

A. 1767-1768 YILLARI BAKIM VE ONARIMI

Şikarî'nin Larende ile ilgili aktardıklarına göre oldukça bayındır bir halde bulunan Larende'nin, Karamanoğlu-Osmanlı mücadelesi sonucunda cami, medrese, mescit, han ve hamam gibi birçok yapısının zarar gördüğü bilinmekte; hatta 117 mahallenin, 307 mescidin, 29 hamamın ve 7 adet hanın yakılıp yıkıldığına dair ciddi rakamlar verilmektedir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in Larende'yi Karamanoğulları'ndan aldığı (M. 1471) Karamanoğlu sarayını yıktırıp buraya bir hisar yaptırdığı ve Cami-i Hasan Basri, Cami-i Sultan, Cami-i Kebir, Ak Mescit ve Mescid-i Nizamşah gibi Karamanoğulları yapılarını, hisarın yapımına harç eylemek için yıktırdığından söz edilmektedir. Savaş sonrası dönemde bilinçli bir şekilde yıktırılan binaların yanı sıra Osmanlı'nın Larende ve çevresindeki eski eserleri bakımsız bırakması şehrin

harap olmasına etki ederken; ilerleyen dönemlerde Larend'e'nin Karamanoğulları dönemindeki ihtişamına tekrar ulaşamamasına da neden olmuştur. Bununla birlikte hem Karamanoğlu-Osmanlı savaşının etkisi ile Larend'e ve çevresinin harap olması, hem de uzun yıllar boyunca şehrin bakımsız bırakılması; çoğu Karamanoğlu ve Selçuklu yapısının sağlam bir şekilde günümüze kadar gelebilmesi için ilk hallerine nazaran daha farklı bir görünüm ve mahiyete bürünmesine sebebiyet vermiştir. Bunlardan bir tanesi, Fatih Sultan Mehmet'in Larend'e'yi ele geçirdiğinde yıktırmadığı Karamanoğlu eserlerinden olan ve uzun süreli bakımsızlıktan sonra tamirat ve tadilatlar ile Osmanlı mimarisinin özelliklerini alan Mader-i Mevlâna Cami ve Türbesi'dir. Sultan II. Mehmet'in bu yapıya neden dokunmadığı, bu hususta Hz. Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun'un mezarının burada bulunması veya Mevlevîliğe ait bir tekke olmasının etkili olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak buranın Mevlevîler için önemli bir ziyaretgâh alanı olması ve önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunan Larend'e'de külliye'nin konumu ve işlevi etkili olmuş olabilir (Şikarî 2005: 235, 238; Gümüşçü 2001: 41-43; Dülgerler 2006: 87).

Mader-i Mevlâna Türbesi'nin ve zaviyenin önemli bir ziyaret merkezi olması neticesinde, farklı ihtiyaçlar doğrultusunda çevresine çeşitli binalar ilave edilerek geliştirilmesi ve bir külliye'ye dönüştürülmesi; aynı zamanda da yapıların uzun yıllar boyunca ayakta ve faal kalabilmesi için Osmanlı döneminde çeşitli bakım ve onarımlar yapılmıştır. Bu kapsamda, külliye ile ilgili tespit edilebilen en erken tarihli onarım kayıtları XVIII. yüzyılın ikinci yarısına aittir. XVIII. yüzyıl öncesine dair bu konuda arşivde herhangi bir belge bulunmamasına rağmen, XIV. yüzyılın başlarında yapılmış olan külliye'nin bu tarihten itibaren 1767 yılına kadar yaklaşık 450 yıllık dönemde zaman zaman tamir görmüş olduğu düşünülebilir.

1767 yılında Karaman Valisi Vezir Abdi Paşa'ya gönderilen bir fermanda, türbenin ahvalinden *"Hazret-i Mevlâna kuddîse sırrahu'l-'ala hazretlerinin Larend'e'de medfûn vâlide-i mükerremelerinin türbe-i şerîfeleri dört beş yüz seneden berü ta'mîr olunmadığından müşrif-i harab"* (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2) olduğu şeklinde söz edilmektedir. Türbe ve çevresindeki çeşitli binaların da kesintisiz faaliyette olduğu hesaba katılırsa; bu binaların hiçbir yenileme ve değişikliğe uğramadan asırlarca ayakta kalması pek de mümkün görünmemektedir. Ayrıca; günümüzde XVII. yüzyıl Osmanlı mimarisinin özelliğinin taşıyan bu yapı silsilesinin, Karamanoğullarından Osmanlılara geçtiği dönemde perişan bir halde olduğu ve bu durumun Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarına (M. 1520-1566) kadar devam ettiği de farklı çalışmalarda zikredilmektedir (Tanrıkorur 2000: 144; 2001: 477; Cengiz 2014: 94; Akman 2018: 74). Kanuni devrinden itibaren XVIII. yüzyılın sonuna kadar yapılan çeşitli onarım, yenileme ve ilavelerle külliye'nin XVII. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin özelliğini aldığını düşünmek mümkündür. Fermanda 400-500 yıllık bir zaman diliminden bahsedilmesinin muhtemelen külliye'nin uzun yıllar boyunca kapsamlı ve nitelikli bir tadilat ve tamirat işlemi geçirmediğinin; aynı zamanda da türbe ve çeşitli vakıf binalarının vahametinin anlaşılması amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

1. Bina Emîni/Mimar ve Keşif Heyeti

1767-1768 yılları arasında Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin harap ve perişan olan yerlerinin keşfine, Larend'e Âyanı ve Kadısı Çavuşzâde Seyyid Zeynelabidin'in³ tayin edildiği bilinmekte olup; bu vazifelendirmenin ne zaman gerçekleştiği ise tam olarak bilinmemektedir (BOA. C.EV.

³ Ayanlık ve kadılığın yanı sıra Larend'e İhtisap Mukataası Malikânegiliği ve İçel Sancağı Avarızı Mültezimliği yapan, ayrıca geriye birçok hayır eseri bırakan bu ayan; eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu ve halka zulüm ettiği için 1766 yılında öldürülen Çavuşzâde Seyyid Abdurrahman Ağa oğlu Zeynelabidin Ağa ile karıştırılmamalıdır (Bkz. Temel 2017: 123).

630/31794, Lef/1-2; BOA. C.MF. 7/331; BOA. C.EV. 633/31910; Konyalı 1967: 182). Bu tarihlerde külliye'nin tamire muhtaç kısımlarının keşfi ile imar ve inşa gibi vazifelerinin yerine getirilmesi; aynı zamanda da inşa malzemelerinin tedariki için yerel bir yönetici tayin edilmiştir. Genellikle Hassa Mimarları Teşkilâtı, taşrada yapılacak olan imar ve inşa gibi faaliyetlere, Hassa Mimarları Ocağı'nda yetişmiş mimar halifelerini, vilayet mimarlarını veya Divân-ı Hümayûn'dan çıkan hükümlerle tamir ve inşa ile yetkilendirilen mahallî idarecileri göndermektedir. Nitekim bu durum, geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti'nin ve Hassa Mimarları Teşkilâtı'nın ülke içerisindeki imar ve inşa çalışmalarını denetleyebilmesi içindir. Dolayısıyla ocakta yetişmeyen Çavuşzâde Zeynelabidin'in de, külliye'nin imar ve inşa faaliyetleri ile görevlendirilmesi bu sebeptir. Hassa mimarı yerine vazifelendirilen ve asıl görevi mimarlık olmayan bu bina emininin göreve getirilmesinde ise *"fenn-i binaya vâkıf ve mu'temed ve kar-güzâr"* (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/2) bir kişi olmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır (Küçük, 1992: 179; Dündar 200: 162; Şenyurt 2008: 153-155; Akman 2018: 200). Elimizdeki belgelere göre tamirat ve tadilatın önce iki kez keşif yapılarak tahmini bir maliyetin oluşturulduğunu bildiğimiz külliye'nin, harap olan kısımlarının keşfinde, bina emini Seyyid Zeynelabidin'den başka kimlerin görev aldığı ise bilinmemektedir (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2).

2. Külliye'nin Bakım ve Onarım Gören Kısımları

Elimizdeki kayıtlara göre 1767-1768 yılları arasında külliye'nin bakım ve onarıma ihtiyaç duyulan yerlerinin iki kez keşfinin yapıldığı bilinmekte olup ilk keşfe nazaran ikinci keşifte külliye'nin daha kapsamlı ve büyük bütçeli bir tamirat ve tadilata ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Tam tarihini bilmediğimiz ilk keşifte, türbenin kubbesinin bir kısmının yağmur ve kar nedeniyle çöktüğü, dolayısıyla kurşun ile kaplandığında daha dayanıklı bir hale geleceği ifade edilmektedir. Bu keşif defterinde yine türbe içerisindeki merdivenlerin ak taş ve kireç ile imarının; bunun yanı sıra da tabhane, medrese⁴ ve saçakların onarılmasının gerektiğine değinilmiştir. 4 Ağustos 1767'de yapıldığını tahmin ettiğimiz ikinci keşifte ise keşf-i evvelde tespit edilenlerle birlikte Vezir Hanı'nın⁵ kuzeyindeki 20 bab odanın tamamen çöktüğü, içerisinde tüccar ve misafirlerin konaklamasının mümkün olmadığı bu odaların yeniden inşa edilmesi gerektiği tespit edilmiştir (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2).

Tamir keşfinin yapılmasından sonra 9 Ağustos 1767 tarihinde, külliye'nin onarım ve bakımı için ödenek oluşturulmuş ve faaliyete geçilmesi için de müsaade verilmiştir (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2). Fakat 5 Nisan 1768 tarihinde; yeni Karaman Valisi Vezir Ali Paşa'ya, Larende Kadısı ve Âyanı Çavuşzâde Zeynelabidin'e ve Esbkeşân mukataasının muhafazasıyla yükümlü olan Uzun Ali'ye hitaben gönderilen fermanın, bakım ve onarım çalışmalarının bu tarihlerde henüz başlamadığı, bir an evvel başlanıp tamamlanması için Sultan III. Mustafa'nın emrinin tekrarlandığı anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 633/31910). 1767 senesi yazının son zamanlarında külliye'nin tamir gerektiren kısımlarının belirlenmesi; malzemelerin temini, usta ve işçilerin ayarlanması gibi zaman gerektiren hazırlıkların ardından tamirat ve tadilatın güz aylarına denk gelip inşaat mevsiminin bitmek üzere olması sebebiyle, imar ve inşa çalışmalarına başlanılamamış olmalıdır. Nitekim bu nedenle 1768 yılında bir an evvel bakım ve onarım faaliyetlerinin başlatılması istenilmiştir. Ancak tarafımızdan işçilerin faaliyete geçme tarihi ile ilgili kesin bir bilgi elde edilememiş, imar ve inşa sonrası sarf defterine de

⁴ Evliya Çelebi, Mader-i Mevlâna Külliyesi dâhilinde bulunan bu medreseyi evkafı ve talebeleri çok, mamur ve eşsiz bir yapı olarak tanımlamıştır (1935: IX/313; Küçükdağ 2012: 186).

⁵ Mader-i Mevlâna Türbe ve Zaviyesi'nin vakıflarından biri olan bu hanın H. Evâil-i 1160 / M. 6-15 Ekim 1747 tarihinde sahibinin Seyit Şeyh Ahmet olduğu bilinmekte olup; bu han ile ilgili şimdilik başka bir bilgiye ulaşılamamıştır (Bkz. Cengiz 2014: 34; KŞS 297 / 304-3).

ulaşılamamıştır. Bu sebeple söz konusu tarihte külliye'nin tamirat ve tadilat gören birimleri hakkında kesin bir malumatımız yoktur. Ayrıca 1767-1768 tarihlerinde türbe ve diğer vakıf binalarının imar ve inşası için merkez ile vilayet arasında yapılan yazışmaların neticesinde Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin tamire muhtaç olan kısım ve öğelerinin, kesin olarak onarım ve bakım görüp görmediği veya bu tamirat ve tadilat süresinin ne kadar sürdüğü de bilgimiz dâhilinde değildir. Ancak merkezle yapılan yazışmalar neticesinde külliye'de bakım ve onarım faaliyetleri gerçekleştirildiyse, daha önce kâgir örtülü olan kubbeler onararak kurşunla kaplanmış, türbe içerisindeki merdivenler, medrese, tabhane ve saçaklar onarılmış; ayrıca külliye'nin vakıflarından olan Vezir Hanı'nın kuzey tarafında yıkılan 20 bab odası da yeniden inşa edilmiş olmalıdır (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2; C.MF. 7/331; C.EV. 633/31910). Nitekim söz konusu tamirin gerçekleştiği hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte tamir öncesinde külliye'nin içinde bulunduğu durumun vahameti ve yapının sonraki dönemlere intikal etmesi gibi durumlar göz önüne alındığında bu tarihlerde külliye'de bir tamir yapıldığı söylenebilir (Tanrıkorur 2000: 144).

3. Malzeme ve Maliyet

1767-1768 yıllarında türbe, medrese, han, tabhane ve saçaklar gibi külliye'nin tamire muhtaç kısımlarında yapılacak olan onarım ve bakım çalışmalarında; ak taş, kireç ve kurşun gibi malzemelere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2; Muşmal - Çetinaslan 2009: 451). Bu tarihe ait keşifte külliye'nin vakıflarından Vezir Hanı'nın yıkılan odalarının yeniden inşa olacağı belirtilmiş; fakat hangi malzemelere ihtiyaç duyulduğu, bu malzemelerin miktarlarının ne kadar olduğu, nereden ve nasıl temin edilebileceği hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak bu hususla ilgili olarak hükümetin öncelikle imar ve inşa faaliyetinin gerçekleşeceği vilayetin kadılıklarına malzemenin o bölgeden temin edilmesi; edilemediği durumda da civar kadılıkların yardımında bulunması için hükümler gönderdiği bilinmektedir. Ayrıca inşaat malzemelerinin temin edilmesi, işlenmesi ve nakledilmesi gibi durumların zorluğu neticesinde inşaat mahalline yakın eski eserlerin taşlarından yararlanılırken (Dündar 2000: 174, 176; Yörük 2008: 88), kimi zamanda harabeye dönen binanın kendi enkazından da faydalanılarak onarım yapıldığı bilinmektedir⁶. Bununla birlikte bu malzemelerden, özellikle kurşun ve taşın inşaat alanına at ve öküz arabalarıyla nakledileceği göz önünde bulundurulursa, bu yapı malzemelerinin yine Karaman civarından temin edildiği düşünülebilir.⁷

Usta ve diğer işçilerin sayısının ne kadar olduğu, bu kişilere ve bina eminine ne kadar ücret ödendiği gibi hususlarda da herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Ancak belgelerden tamirat, tadilat ve inşa masrafı için birinci keşifte 1.800, ikinci keşifte ise 3.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu öğrenmekteyiz (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1; Akman 2018: 200). Buna rağmen Sultan III. Mustafa'nın kendi döneminde yapılan bu onarım ve bakım faaliyeti için uygun gördüğü ödenek ise 2.000 kuruştur. Türbe ve diğer kurumların imarının yanı sıra türbenin vakıflarından olan Vezir Hanı'nın yıkılan odalarının enkazının kaldırılması ve buraya yeniden oda inşasının yapılmasının istenmesine rağmen keşifte belirlenen paradan neden 1.000 kuruş

⁶ XVI. yüzyıl ortalarında inşa edilen Süleymaniye Cami'nin yapım aşamasında gerekli olan taş malzemeler, harabeye dönmüş eski eserlerin taşları devşirilerek tedarik edilmiştir. Bunun nedeni ise taşın çıkartılma, işlenme ve inşaat mahalline naklinin, mahallinde satın alma fiyatının neredeyse 4-5 katına denk gelmesi ile açıklanmıştır (Bkz. Barkan 1972: 331-335). Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin 1803-1805 tarihli bakım ve onarım çalışmalarında, matbah ve meydan odası enkazları ile birlikte yeniden inşa edilmiştir (BOA. EV. HMD. d. 7803).

⁷ Yaklaşık 20 yıl sonra Bozkır Maden Ocağı'ndan gönderilecek kurşun ile yine Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin harap olan kurşunlarının onarılması planlanmıştır. Dolayısıyla 1767-1768 tarihlerinde de, kurşun ihtiyacının Bozkır'dan karşılandığı düşünülebilir (BOA. AE. SABH. I. 64/4447).

eksik bir ödenek çıkarıldığı ve bu ödeneğin içerisinde usta, işçiler ve bina emininin ücretinin olup olmadığı ise yine bilgimiz dâhilinde değildir. Muhtemelen bu durum, padişahın israftan kaçınılması hususundaki uyarılarının dikkate alınması için yapılan bir uygulama olmalıdır (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2; C.MF. 7/331; Hızlı 1993: 227).

Belgelerde sıklıkla karşılaştığımız “*Türbe-i şerîfe ile han-ı mezkûr asâr-ı hayriye-i mülûkânemden olmak üzere*”(BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2) şeklindeki ifadelerden bu tür eserlerin devletin tasarrufunda ait olduğu ve onlar tarafından büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1767-1768 yılları imar ve inşâ çalışmalarında sultanın uygun gördüğü ödeneğin yeterli gelmemesi halinde masrafların karşılanması için padişahın yeni bir talepte bulunmaktadır. 12 Ağustos 1767 tarihli bir hükümde, külliye'nin tamiri için gereken meblağın Esbkeşan Mukataası'nın malikâne mutasarrıfları Mustafa ve Ahmet'ten tahsil edilmesi emri olduğu halde ödemeyi yapmayan bu kişilerin yakalanarak Konya Kalesi'ne hapsedilmeleri, bütün eşyalarının satılması ve tamir için gerekli paranın alınması emredilmiştir (BOA. C.MF. 7/331; Cengiz 2014: 94). Türbe ve zaviyenin vakıflarından olan Vezir Hanı'nın harabeye dönmesi ve yine gelir sağladığı bir çiftliğin senelik mahsulâtının çok az olması, nitekim buradan elde edilen gelirin tamire yeterli gelmemesi nedeniyle bakım ve onarım için gerekli meblağın Esbkeşan mukataasından karşılanması öngörülmüştür (BOA. C.EV. 630/31794, Lef/1-2; C.MF. 7/331; C.EV. 633/31910).

Sultan III. Mustafa; 12 Ağustos 1767 tarihli bir hükümde, Karaman Valisi Vezir Abdi Paşa'nın bu meblağı tahsil edip herhangi bir aksilik olmaması veya aksama çıkmaması için bizzat bina eminine iletmesini emretmiştir (BOA. C.MF. 7/331). Fakat hem bakım ve onarım çalışmalarına başlanması, hem de paranın israf edilmemesi için yedi ay sonra yapılan bir uyarıda; külliye için oluşturulan ödeneğin muhafazasına Uzun Ali adında bir memurun görevlendirildiği anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 633/31910). Muhtemelen keşiflerde farklı maliyet hesaplarının çıkarılması ve bir takım yolsuzlukların önlenmesi için böyle bir vazifelendirmeye ihtiyaç duyulmuştur.

B. 1803-1805 YILLARI BAKIM VE ONARIMI

XIX. yüzyılda Mader-i Mevlâna Külliyesi'ne ait ilk tadilat ve tamirat kayıtları 1803-1805 yıllarına tekabül etmektedir. 1768 ve 1805 yılları arasında, türbe ve camide herhangi bir onarım ve bakım çalışmasının yapıp yapılmadığına dair arşivlerde yaptığımız aramalar sonucu herhangi bir belgeye ulaşamamıştır. Ayrıca külliye'nin durumu, XIX. yüzyılın başlarındaki belgelere “*türbe-i şerîfe ve tekke-i münîfeleri tamire eşedd-i ihtiyâç ile muhtac olduğuna binaen*”(BOA. C.EV. 236/11763, Lef/2) ve “*mürûr'üz-zaman ile fenâpezir ve muhtac-ı tecdid ve tamir*” (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4) şeklinde yansımıştır. Dolayısıyla bu husus, 1767 yılında yapılan tamirden sonra külliye'nin yaklaşık 30-35 yıl boyunca tekrar bir onarım ve bakım çalışması görmediğini düşündürmektedir. Buna ilaveten 1781-1782 ve 1785 yıllarında, külliye'nin kubbelerinin kurşunla örtülmesi için bir takım girişimlerde bulunulmuş; fakat çeşitli nedenlerle bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Nitekim hiçbir müdahalede bulunulmadan geçen zaman ile yağmur, kar, dolu, rüzgâr ve aşırı sıcakların binayı yıpratıcı etkenler arasında bulunduğu ve 30-35 yıllık bir süreç içerisinde bu yapıların doğa olaylarından etkilenmesinin de olağan bir durum olduğu unutulmamalıdır (Hızlı 1993: 224-225).

1803-1805 yıllarındaki bakım ve onarım faaliyetlerine geçmeden önce daha önceki süreçte yapılan bazı girişimlerden bahsedilebilir. Bu girişimlerden ilki 1781-1782 yıllarında olup bu tarihlerde, Mader-i Mevlâna Türbesi'nin üzerindeki dört kubbenin üzerinin kurşun ile

örtülmesinin planlanmış olmasıdır. Bu sebeple Bozkır Madeni'nden 10.000 vukiyye⁸ kurşun talebinde bulunulduğu, ancak bu hususun yerine getirilmediği, 1785 yılında bu emrin tekrarlandığı görülmektedir (BOA. AE. SABH. I. 64/4447). Buna ilaveten H. 6 Safer 1214 / M. 10 Temmuz 1799 tarihinde yine külliye'nin onarımı ve kubbelerin kurşunla kaplanması için girişimlerde bulunulmuş olup külliye'nin tamiri için gereken ödeneğin 2.500 kuruşu İstanbul'dan gönderilmiştir. Geri kalan 1.362 kuruşun ise Esbkeşan Voyvodası Süleyman tarafından karşılanması gerekirken yerine ulaştırılmadığı, dolayısıyla bu meblağın temini için Karaman Valisi'ne hitaben bir ferman yazıldığı bilinmektedir (Cengiz 2014: 94-95; Akman 2018: 75; KŞS 297 / 189-3).

9 Şubat 1803 ve 20 Ocak 1804 tarihli tezkirelerde, geçmiş yıllarda (1799) türbenin tamiri için Larende Mukataası'ndan 2.500 kuruş yardımda bulunulduğu, fakat tamiratın 5.000 kuruşla mümkün olacağına anlaşılmamasının yanı sıra Ordu-yu Hümayûn'un Konya'da olduğu sırada dergâhın şeyhi olan Seyyid Arif Efendi'nin hem tamiratın, hem de yeni ve düzgün yolların yapılmasını istemesi sebebiyle külliye'deki bakım ve onarım çalışmaları gerçekleştirilememiştir (BOA. C.EV. 230/11495; C.EV. 236/11763, Lef/4; Cengiz 2014: 94-95; Akman 2018: 75). Dolayısıyla ya yarım kaldığını, ya da hiç başlanılmadığını düşündüğümüz bu imar faaliyetlerinin yapılabilmesi için 1803 yılında harekete geçilmiş ve binaların tamirat gerektiren kısımlarının tespiti ile onarım ve bakım çalışmaları için bir mimar halifesi vazifelendirilmiştir.

1. Bina Eminî/Mimar ve Keşif Heyeti

Elimizdeki arşiv belgelerine göre külliye'nin 1803-1805 yılları arasında tamirat ve tadilat gerektiren kısımlarının keşfi ile inşasına, Hassa Mimarları Ocağı'nda mimar halifesi olan Mehmed Emin Ağa tayin edilmiştir. Genellikle belgelerde Hafız Mehmed Efendi ya da Hafız Mehmed Halife olarak bahsedilen, kendisinin de Hafız Mehmed Efendi imzasını kullandığını bildiğimiz bu mimarın, göreve getirilme tarihi ise H. Evâsıt-ı Zilhicce 1217 / M. 4-13 Nisan 1803'tür (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4; Can 2003: 460-461). Bununla İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "*Mehmed Emin Ağa*" maddesinde; bu mimarın 10 Mayıs 1802 tarihinde Mader-i Mevlâna Türbe ve Zaviyesi'ni tamir ettiğinden bahsedilmektedir (Can, 2003: 460). Fakat hem bina emini tayin edilen mimar halifesinin göreve getirilme tarihi (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4), hem keşf-i evvel (BOA. EV. HMD. d. 7803) ve keşf-i sâni (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1-2) defterlerinin daha ileriki bir tarihte olması, hem de tamir için tahsil edilen ödeneğin bina eminine geç bir dönemde ulaştırılması (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4)⁹ sebebiyle verilen bu tarihin hatalı olduğunu söyleyebiliriz.

1803 yılının baharında göreve tayin edilen mimar halifesinin, 24 Eylül 1803 (BOA. EV. HMD. d. 7803) ve 16 Kasım 1803 (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1-2) tarihli keşf-i evvel ve keşf-i sâni defterlerine göre Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde yaptığı keşif ve muayeneye, Şeyh Çelebi Efendi'nin eşlik ettiği anlaşılmakta olup keşif heyetinde yer alan diğer kişilere dair ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (BOA. EV. HMD. d. 7803; C.EV. 236/11763, Lef/1-2).

2. Külliye'nin Bakım ve Onarım Gören Kısımları

24 Eylül 1803 ve 16 Kasım 1803 tarihli keşf-i evvel ve keşf-i sâni defterlerine göre Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin tamire muhtaç olan çeşitli birimleri tespit edilerek, ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmış ve bu husus bir arzuhal ile Dersaadet'e bildirilmiştir (BOA. C.EV. 236/11763,

⁸ Vukiyye, kıyye ve okka'nın 1,282 kg olarak kabul edilmekte olup; 10.000 vukiyye 12.820 kg, yani yaklaşık 13 ton'dur (Bkz. Hinz 1990: 30; İnalçık 1991: 27-28).

⁹ Osmanlı Devleti'nde inşaa, bakım ve onarım çalışmalarında alınacak malzemelerin masrafları genellikle peşin olarak ödenmekteydi. Bu sebeple inşaa ve inşaa faaliyetleri, ödeneğin mimar veya bina eminine eksiksiz tesliminden sonra başlatılmaktaydı (Bkz. Dündar 2000: 177).

Lef/2; C.EV. 236/11763, Lef/3). Yine bir önceki tadilat ve tamiratta olduğu gibi ilk keşif ve muayeneye göre ikinci keşifte daha ayrıntılı ve yüksek maliyetli bir onarım ve bakım çalışmasına ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Hafız Mehmed Halife ve Şeyh Çelebi Efendi'nin 24 Eylül tarihinde yaptığı ilk keşif ve muayene sonucunda tamir gerektiren kısımlar ile tahmini inşa maliyeti 27 başlık altında ele alınmış olup bunlar; 4 adet kubbe, 10 adet derviş hücresi, 32 adet mezar, mahfil ve son cemaat mahalli, dolap ve pencereler, şeyh odası ve kahve ocağı ile Mümine Hatun'un mezarının muhafazası için elvan boya ve tezhip onarımını ihtiva etmekteydi. Ayrıca keşif heyeti; tahta döşemeler, cam duvarlar ve sıvaların yenilenmesinin yanı sıra tamamen viran olan mutfak ve meydan odasının da enkazıyla birlikte yeniden inşa edilmeye ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir (BOA. EV. HMD. d. 7803).

16 Kasım'da yapılan ikinci keşif ve muayenede ise külliye'nin tamire muhtaç olan kısımları ilk keşif defterindekilere ilaveten külliye'nin çatı kirişlerini, yağmurluğunu, mescit ve hamam gibi birimlerini içermekte olup; bu ünitelerde yapılacak değişiklikler, 36 başlık altında teferruatlı bir şekilde kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra külliye'nin harap olan kurşunlarının da yenilenmesi gerektiğine değinilmiştir (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1). 1803-1805 yıllarında merkezle vilayet arasında yapılan uzun yazışmalar neticesinde 25 Ocak 1805 tarihinde mimarın görevini ve inşaya başlamasını bildiren emirnamenin kayıtlara geçtiği malumumuzdur (BOA. C.EV. 326/16558). Mimar ve işçilerin ne zaman faaliyete geçtikleri ve bu imar çalışmasının da ne kadar sürdüğü hakkında bilgimiz olmasa da, keşif defterlerinden anlaşılacağı üzere bu yıllarda külliye, kapsamlı bir tamirat ve tadilatın geçmiş olmasıdır. 16 Kasım 1803 tarihli keşif defterine göre muhtemelen külliye'deki imar faaliyetleri şu çalışmaları ihtiva etmektedir:

- Kâgir kubbenin içindeki tahtalarının ve beyaz sıvanın yenilenmesi,
- Kubbenin tahta zemininin ve beyaz sıvasının yenilenmesi ve bazı kısımlara tel çekilmesi,
- Kubbenin altındaki cam duvarların, demir kuşaklı ve ardıc ağacından çerçevesi camlar ile yenilenmesi ve tel örmelerin onarılması,
- Buradaki büyük pencerelerin köşelerinin demir bentleri, rahtları/menteşeleri, camı ve çerçevelerinin yenilenmesi,
- Sema mahallinin tahta döşemelerinin bazı kısımlarının tamir edilmesi,
- Mümine Hatun'un mezarının üzerindeki kitabe yazısının yanı sıra tekke'deki elvan boya ve tezhibin yenilenmesi,
- Mahfilin döşemelerinin yenilenmesi,
- Mevlâna'nın ağabeyinin ve şeyhlere ait olan toplam 32 mezarın tamiri,
- Türbe üzerindeki kâgir som arşın taştan döşemelerinin kaldırılıp, altına harç ilave edildikten sonra yerine konması; ardından da köşelerinin harçla doldurulup derzlerinin yenilenmesi,
- Kubbenin taş döşemelerinin yenilenmesi
- Son cemaat mahallinin üzerindeki üç küçük kâgir taş kubbenin iç ve dış tarafındaki köşelerinin doldurulması, çivileme ve kâgir sıvalarının yenilenmesi,
- Son cemaat mahallinin muhafazası için Rumili omurgasına benzer üç yerinden kuşaklı, ardıc ağacından açma başlıklı ve ayaklı parmaklığın yenilenmesi,
- Bu parmaklığın ortasındaki kapının yenilenmesi,
- 10 adet hücrenin içerisine iki kat beyaz sıva yapılması, aynı zamanda da bütün dolap ve pencerelerin tamiri,
- Hücrelerin önündeki çatının taban ve sütunlarının tamiri,
- Tekke içerisindeki meydan odasının enkazıyla birlikte yeniden inşa edilmesi,

- Şeyh odasının yenilenmesi,
- Kahve ocağının yenilenmesi,
- Tekke içerisindeki mutfak ve kâfir ocağının enkazıyla birlikte yeniden inşa edilmesi,
- Buradaki tuvaletin tamiri ve beyaz sıvalarının yenilenmesi,
- Sokak tarafındaki kâfir duvarın tamirinin yanı sıra sıvalarının yenilenmesi,
- Buradaki kubbelerin, sütunların, giriş ve tabanın; ayrıca kurşunun yenilenmesi,
- Son cemaat mahalli üzerindeki yağmurluğun yenilenmesi,
- Üç tarafından kuşaklı olan kapının onarılması,
- Kurşunun ve kireç duvarların yenilenmesinin yanı sıra büyük sütunların onarılması,
- Mescidin onarılması,
- Tamamen harap olan hamamın onarılması gibi başlıklar yer almaktadır. (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1).

İkinci keşif defterine ait bu bilgilerden yola çıkarak türbe, semahane, mescit, hamam, son cemaat mahalli, mutfak, tuvalet, kahve ocağı, şeyh odası, mahfil, son cemaat mahallindeki kapı ile kubbeler, camlar, çerçeveler, hücreler ve mezarlarda; ayrıca çatı, sütun, duvar ve zemin gibi kısımlarda tamirat ve tadilat yapıldığı anlaşılmaktadır (Tanrıkorur 2000: 144). Dolayısıyla 1803-1805 yıllarında külliye'nin kapsamlı bir imar ve inşa çalışmasından geçtiği görülmektedir. Ayrıca Mevlevîliğe bağlılığı ve Mevlevîhânelerin bakım ve onarıma gösterdiği ihtimam ile bilinen Sultan III. Selim için Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun'un kabrinin burada bulunması ve külliye'nin Mevlevîliğe ait bir zaviye olması sebebiyle buranın Sultan III. Selim döneminde kapsamlı bir imar ve inşa çalışmasından geçmiş olabileceği düşünülebilir (Özönder 1994: 22). Ancak 1817-1820 yıllarında külliye'nin bu birimlerinde tekrar yapılacak olan bakım ve onarım çalışması göz önünde bulundurulur ve külliye'nin 10-15 yıllık süreç içerisinde herhangi bir doğal afetten zarar görmediğini düşünülürse; 1803-1805 yılları arasındaki onarım ve bakım çalışmalarının nitelikli bir boyuta ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

3. Malzeme ve Maliyet

1803-1805 yılları arasında külliye'nin türbe, mescit, semahane, mahfil, son cemaat mahalli, derviş odaları, kahve ocağı, meydan odası, mutfak, hamam, kubbeler ve şeyh odası gibi yerlerinde gerçekleştirilen bakım ve onarım çalışmalarında; kurşun, kireç, demir, cam, taş, sıva, boya ve çeşitli ahşap malzemeler kullanılmıştır (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1). Ayrıca bu malzemelerin külliye'nin hangi kısımlarında kullanıldığına dair bilgiler bulunmasına rağmen; malzemelerin miktarı, ücreti ve nereden temin edildiğine dair ayrıntılara ise yer verilmemiştir. Bununla birlikte 1803-1805 yıllarında külliye'deki onarım ve bakım sonrası masraf defterlerine de ulaşamamıştır. Ancak keşif defterlerinden ve merkezle vilayet arasındaki yazışmalardan yola çıkarak bu yıllarda külliye'de gerçekleştirilen imar ve inşa faaliyetlerinin toplam maliyetine ulaşmak mümkündür.

Hafız Mehmed Efendi'nin hazırladığı keşif defterlerinde imar için gereken maliyet hesabı "para" üzerinden yapılmış; fakat 24 Eylül 1803 tarihli ilk keşif defterinde, toplam miktar defter üzerine not edilmemiştir. Dolayısıyla bina emini tarafından keşif tutanağına kaydedilen maliyetler, tarafımızdan 193.710 para (4.842,75 kuruş) olarak hesaplanmıştır (BOA. EV. HMD. d. 7803). Daha kapsamlı ve büyük bütçeli bir tamiratı gerektiren ikinci keşifte ise maliyetler para türünden hesabı yapıldıktan sonra toplam tutar kuruş olarak yazılmış ve merkezle yapılan yazışmalarda da kuruş hesabı üzerinden gidilmiştir. Ayrıca ikinci keşif defterinde 6.387¹⁰,

¹⁰ 6.387 kuruş 10 para'dır. (Bkz. BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1-2, 3).

6.381¹¹ ve 6.331¹² kuruş olmak üzere üç farklı maliyet çıkarılmıştır. Merkezle vilayet arasında yapılan ilk yazışmalarda, külliye'nin tamirat ve tadilatı için 6.387 kuruşa ihtiyaç duyulduğu belirtilirken (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/2; 236/11763, Lef/3); daha sonra bu maliyet ayrıntılı bir açıklamaya yer verilmeden 6.331 kuruşa düşürülmüştür (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4; 326/16558). Neticede Sultan III. Selim döneminde, külliye'nin bakım ve onarımı için çıkarılan ödenek 6.331 kuruş olmuştur (BOA. C.EV. 326/16558).

Elimizdeki belgelere göre 1803-1805 yıllarında külliye'nin çeşitli binalarla muazzam bir boyuta ulaştığı anlaşılmaktadır. Ancak külliye'nin bu tarihlerde vakfının veya vakıf gelirinin bulunup bulunmadığı ile ilgili olarak belgelerde herhangi bir bilgiye ise yer verilmemiştir. Dolayısıyla vakıf gelirinin yeterli gelmemesinden dolayı külliye'nin tamir ve inşasının gerçekleştirilebilmesi için gereken 6.331 kuruşun 2.500 kuruşu, İçil Sancağı'nın H. 1217 / M. 1802-1803 senesi avarız ve nüzul malından; 3.831 kuruşu ise Aksaray Sancağı'na bağlı Selendi Karyesi'nin mukataasından karşılanması kararlaştırılmıştır (BOA. C.EV. 236/11763, Lef/4; 326/16558; C.ML. 54/2510;).

C. 1817-1820 YILLARI BAKIM VE ONARIMI

Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde 1803-1805 yıllarında gerçekleştirilen bakım ve onarım çalışmalarının üzerinden yaklaşık 10-15 yıl geçmesine rağmen külliye'nin türbe, mescit, semahane, meydan odası, han ve hamam gibi yapılarının yeniden tamire muhtaç hale geldiği anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 645/32525; 352/17855, Lef/1; 3-6). Üstelik 1817-1820 yılları arasında merkez ile vilayet arasında yapılan yazışmalardan külliye'nin tamiri için görevlendirilen bina emininin inşaat mahalline varmadan önce tamire muhtaç olan 43 han odasının 10 adedinin yıkılması, hamamın da perişan halde bulunması sebebiyle bina emininin gelmesi beklenmeden, dergâhın postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi tarafından bu kısımlarının bakım ve onarımının yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 352/17855, Lef/4). Nitekim bu durum 10-15 yıl önce gerçekleştirilen imar ve inşaa faaliyetlerinin yeterli mahiyet ve nitelikte olmadığını; dolayısı ile bu tarihlerde türbe, mescit, semahane, derviş odaları, mutfak, kiler, ahır, odunluk, kahve ocağı, şeyh odası, han ve hamam gibi kısımlardan müteşekkil olan külliye'nin hayatiyetini sürdürmesi için yeniden tamirat ve tadilata ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Tanrıkorur 2001: 447; Akman 2018: 75).

1. Bina Emini/Mimar ve Keşif Heyeti

1817-1820 yılları arasında Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin bakım ve onarımına bina emini olarak Dergâh-ı Âlî Gedüklülerinden Alaybeyi-zâde Hüseyin Ağa tayin edilmiştir (BOA. C.ML. 39/1774, Lef/1; C.EV. 645/32525). Hüseyin Ağa'nın bina emini olarak ne zaman görevlendirildiği malumumuz değildir. Bununla birlikte 21 Mart 1817 tarihinde külliye'nin tamir gerektiren kısımlarının belirlenmesi üzere Hüseyin Ağa tarafından keşif yapıldığı; fakat bu keşifte kendisine kimlerin eşlik ettiği ise yine bilinmemektedir (BOA. C.EV. 352/17855, Lef/1). Ayrıca Hüseyin Ağa'nın külliye'nin keşif ve tamirine bina emini tayin edilmesine rağmen mimar halifesi Hâlet/Halit Efendi Larend'e'ye gelerek türbe, semahane, meydan odası, derviş hücreleri ve matbahın onarımına ihtiyaç duyan kısımlarını muayene ve keşif etmiş ve yalnızca türbenin tamirinin 3.000-3.500 kuruşa, türbe ile müstemilatın onarımının ise 15.000 kuruşa mâl olacağını tespit etmiştir (BOA. HAT. 549/29123). Ancak merkezle yapılan yazışmalarda ne mimar

¹¹ İlk hesaplamada 6.387 kuruş maliyet çıkarılmış olup bu maliyetten de, nedeni belirtilmeden 6 kuruş düşülmüştür. Merkezle yapılan yazışmalarda ise 6.381 kuruşluk maliyete hiç yer verilmemiştir (Bkz. BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1).

¹² Keşif defterinde para hesabından yapılan toplam maliyetten yine açıklamasına yer verilmeden 2.250 para düşülmüş ve geriye kalan meblağ, kuruşa çevrilerek 6.331 kuruş olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla merkezle yapılan birkaç yazışmada keşif için gereken bütçenin önce 6.381 kuruş olduğu belirtilmiş olup daha sonra bu miktar 6.331 kuruşa düşürülmüştür (Bkz. BOA. C.EV. 236/11763, Lef/1-2; 3;4; 326/16558).

halifesinden, ne de mimar halifesinin keşifte belirlediği bu maliyetten tekrar bahsedilmemiştir. Üstelik belgelerde, böyle bir görevlendirmenin neden yapıldığı veya niçin sonlandırıldığı bilgisi de yer almamaktadır.

1817-1820 yılları arasında külliye'nin perişan halde bulunan 10 adet han odası ile hamamın kazgan ve cehennemliğinin, bina emini olan Alaybeyi-zâde Hüseyin Ağa'nın inşaat mahalline gelmesi beklenmeden dergâhın postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi tarafından imar ve inşa edildiği; dolayısı ile bu yıllar arasında Hüseyin Ağa'nın yanı sıra zaviyenin şeyhinin de burada bina eminliği yaptığı anlaşılmaktadır (BOA. C.EV. 352/17855, Lef/4; Gülcan 1977: 25). Nitekim bütün bu bilgilerden yola çıkılarak külliye'nin 1817-1820 tarihli onarım ve bakım çalışmalarında üç kişinin bina emini olarak görev aldığı; farklı zamanlarda gerçekleştirilen tamir keşiflerinin Alaybeyi-zâde Hüseyin Ağa ve mimar halifesi Hâlet/ Halit Efendi tarafından; onarım ve bakımının ise yine Hüseyin Ağa ve dergâhın postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi aracılığı ile yapıldığı söylenebilir.

2. Külliye'nin Bakım ve Onarım Gören Kısımları

1817-1820 tarihleri arasında Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin tamire muhtaç olan kısımlarının belirlenmesi ve tahmini bir tamirat maliyetinin oluşturulması için yapılan keşiflerden keşf-i evvel Alaybeyi-zâde Hüseyin Ağa tarafından (BOA. C.ML. 39/1774, Lef/1; C.EV. 645/32525), keşf-i sâni ise mimar halifesi Hâlet/Halit Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir (BOA. HAT. 549/29123). Bu defterlerden yalnızca keşf-i evvele ulaşılmış olup, keşf-i sâni'nin de merkezle yapılan yazışmalardan tamirat için gereken toplam maliyetine ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla keşif tarihi, keşif heyeti ve tamire muhtaç kısımların teferruatlı bilgisi mevcut değildir. Buna rağmen M. 3 Cemaziye'l-evvel 1232/ H. 21 Mart 1817 tarihli olan ve Hüseyin Ağa tarafından 18 başlık altında kayıt edilen birinci keşif defterinde, onarım ve bakım görmesi gereken kısımlar şu şekildedir:

- Mümine Hatun'un türbesi, mescit ve semahaneyi örten dört kubbenin üzerindeki ve bazı yerlerindeki beyaz taş kaplamaların Horasan harcı ile sıvandıktan sonra kurşun ile kaplanması,
- Türbe, mescit ve semahane içerisindeki büyük kubbenin etrafı ve altındaki duvarların üçer kat sıvanması,
- Tamamen harap olan meydan odasının kendi enkazı kullanılarak yenilenmesinin yanı sıra duvarları üzerine çam sereninden kirişli ve kamıştan hatıl (odunluk), ayrıca üzerine çamur ve toprak ilave edilmesi,
- Kahve ocağının çam çubuğundan kirişli, kamış ve toprak ile örtülü çatının, bununla birlikte sıvanın yenilenmesi,
- Hücrelerin ardıc ağacından kirişleri, çam pembesinden olan döşemeleri ve içinin badanasının yenilenmesi,
- Hücrelerin önündeki dehlizin örtüsünün hasır ve kamış ile döşendikten sonra çamur ve toprak ile örtülmesi,
- Hücrelerde olduğu gibi mutfağın çatısının onarılması ve iç sıvalarının yenilenmesi,
- Meydan odası yanındaki kiler ve odunluğun çatıları ile iç ve dış duvarların yenilenmesi,
- Ahırın kendi enkazı ile birlikte yeniden inşası,
- Şeyh efendi hanesindeki bir oda ve kahve ocağının enkazıyla birlikte yenilenmesi,
- Sokak tarafındaki kerpiç duvarların halis harç ile sıvanması,
- Dergâhın vakıflarından olan hamamın künklerinin değiştirilmesi ve temizlenmesi,

döşemelerin onarılması, cehennemliğin temizlenmesi, su deposunun tamiri ve kubbelerin kireçle sıvanması,

- Külhanın üzerindeki çatının onarılması ve taş duvarların tamiri,
- Hanın çatısının onarılması,
- Hanın kapılarının yenilenmesi ve duvarların sıvanması,
- Hanın iki odasının enkazıyla birlikte yeniden tamir edilmesi,
- Hanın önündeki semahanenin ve kuyunun tamiri,
- Hanın ahırının kâgir sütunlarının yıkılarak yeniden inşa edilmesi(BOA. C.EV. 352/7855, Lef/1; Tanrıkörur 2000: 144).

Yukarıdaki bu bilgilere göre meydan odası, kiler, odunluk, han, hamam, han önündeki semahane, ahır, şeyh odası, kahve ocağı ile kubbeler ve hücrelerin tamiratının yanı sıra duvarların, çatının ve zeminin onarımını ihtiva eden 1817-1820 yılları arasındaki bakım ve onarım çalışmaları, 1803-1805 yılları arasında külliyyede gerçekleştirilen tamirat ve tadilat çalışmalarının nitelikli yapılmadığını düşündürmektedir.

3. Malzeme ve Maliyet

Külliye'nin 1817-1820 yılları arasında gördüğü bakım ve onarım çalışmalarında Horasan harcı, kireç, taş, toprak, sıva, kerpiç, saman, bal mumu, kalay, demir, kurşun, hasır, kamış ve ahşap gibi malzemelerin yanı sıra çömlek, organ, kömür ve kurşunun kullanıldığı bilinmektedir (BOA. C.EV. 352/7855, Lef/5). Bu malzemelerin her birinin nereden temin edildiğini tespit etmek mümkün olmamıştır. Ancak ahır, han odaları, şeyh hanesindeki iki bab oda ve kahve odası gibi birimlerin inşası için ihtiyaç duyulan taşın bir kısmının külliye'nin harap olan kısımlarından, yani kendi enkazlarından karşılandığı anlaşılmaktadır(BOA. C.EV. 352/7855, Lef/1). Ayrıca külliye'nin kubbelerinin yağmur ve kardan etkilenmesini en aza indirmek için gerekli olan 10.656 vukıyye¹³ kurşun ile külliye'nin çeşitli yerlerinde kullanılacak olan 666 vukıyyenin¹⁴ de Kayseri'den karşılandığı bilinmektedir (BOA. C.EV. 352/7855, Lef/5). Bunlar arasında yalnızca kurşunun öncelikle merkezden karşılanması düşünülmüş; ancak merkezden gönderilecek kurşunun Larende'ye ulaştırılmasının ulaşım ve maliyet açısından zor olacağı anlaşıncı Larende'ye daha yakın olan Kayseri Sancağı'ndan tedarik edilmesine karar verilmiştir (BOA. C.EV. 645/32525). Fakat 1787 yılında yeniden açılan ve 1817-1820 tarihlerinde faaliyette olan Bozkır Madeni yerine kurşunun neden Larende'ye üç kat uzaklıktaki bir mesafede olan Kayseri Sancağı'ndan karşılandığı ise bilinmemektedir. Bu tarihlerde Bozkır Madeni'nde kurşun üretiminin önemli miktarda düşüş yaşaması bu hususta etkili olmuş olabilir (Muşmal-Çetinaslan 2009: 452; Şafakçı 2013: 44, 238). Aynı zamanda Bozkır Madeni gibi Larende'ye aynı mesafe uzaklıkta olan vilayet dâhilindeki Bolkar Dağı Madeni'nden ve Larende'ye iki kat mesafe uzaklıktaki Bereketli Madeni'nden de kurşun çıkarıldığı bilinmekte olup kurşun temini için neden buraların tercih edilmediği ise yine malumumuz değildir. Ancak kurşunun tenörünün düşük olması, rezervlerinin azlığı veya Bolkar Dağı'nda çıkarılan kurşunun ayrıştırılması zor olan bakır, altın ve gümüş gibi cevherlerin karışımını ihtiva etmesi sebebiyle maliyeti artıracığından dolayı tercih edilmemiş olabilir (Şaşmaz 2002: 62).

Mader-i Mevlana Külliyesi'nin bakım ve onarım faaliyetlerinin yalnızca 1817-1820 yılları arasında oluşturulan masraf defterleri elimize ulaşmış olup bu deftere göre ustalara, amelelere veya malzemelere ödenen ücretin toplu verilmesi ve malzemelerin miktarlarının not edilmemesi sebebiyle her bir malzemenin ücret ve miktarı hakkında bilgi vermek mümkün

¹³ 10.656 vukıyye kurşun, 13.660 kg'dır.

¹⁴ 666 vukıyye tahta, 853 kg'dır.

değildir. Yine usta ve amelelerin sayısı ve yevmiyeleri hususunda da bir malumatımızın bulunmaması, bu konuda da bir değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Fakat külliye'nin bu tarihlerdeki imar ve inşasında çalışan çeşitli meslek gruplarından kalay, kurşuncu, sıva ile yapıcı ustaları ve dülgerlerle birlikte kalfa ve amelelerin çalıştığı söylenebilir (BOA. C.EV. 352/17855, Lef/5).

Külliye'nin tamirinden önce yapılan keşf-i evvelde, toplam maliyet 40.998,5 kuruş olarak hesaplanmış olup, tamirat ve tadilat sırasında 3.415,5 kuruş fazla masraf yapılmıştır. Dolayısıyla toplamda külliye'nin onarım ve bakımına 44.414 kuruş harcanmıştır. Nitekim keşif defterindeki toplam maliyetten 3.415,5 kuruş fazla masraf yapılmış olup merkez bu hususla ilgili masraf defterinin ekte bulunduğu bir yazı ile bilgilendirerek yapılan fazla harcamanın karşılanması talep edilmiştir. Ayrıca H. 1 Rebi'ül-âhîr 1233 / M. 8 Şubat 1818 tarihinde başlayıp, H. 30 Cemaziye'l-evvel 1235 / M. 15 Mart 1820 tarihinde son bulan ve toplamda 26 ay süren tadilat ve tamirat çalışmaları sırasında bina emininin 2 ay Konya'da, 4 ayda külliye'de eşya tedariki için beklediği ve bu süreçteki harcamaları kendi maaşından sarf ettiği, diğer 20 aylık maaşı ile birlikte 6 aylık masrafının da hesaplanarak kendisine verilmesini istemiştir (BOA. C.EV. 352/7855, Lef/2-3; Gülcan 1977: 94). Ancak bina emininin 20 aylık maaşı 350'şer kuruştan¹⁵ 7.000 kuruş olarak hesaplanmış ve hem imar ve inşa, hem de bina eminine verilecek olan aylık ücretlerinin toplamı 51.414 kuruş olarak hesaplanıp bina eminine teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bina emini Hüseyin Ağa'nın 6 ay boyunca burada kendi isteği ile kalmadığı eğer bu aylarda yaptığı masraflar kendisine ödenmezse borçlu ve mağdur olacağını belirterek eksik hesaplanan maaşını yeniden talep etmiştir (Gülcan 1977: 94). Lakin bu hususla ilgili son kararın ne olduğu bilinmemektedir.

Belgelerde tespit edilemeyen bir diğer durum ise külliye'nin bakım ve onarım ücreti ile bina emininin maaşının nereden karşılandığı hususudur. Bu konuyla ilgili olarak Durmuş Ali Gülcan, 1817-1820 yılları arasında tamirat için gerekli ödeneğin ve bina emininin maaşının Halep, Karaman ve Serez illerindeki Kiptiyanlardan alınacak cizye geliri, Diyarbakır Voyvodalığı geliri, Üsküp Nezareti geliri, Afyon ve Edirne illeri Kalemîye gelirleri, Sivas ve Eğriboz illeri hayvan gelirleri ile Koçhisar-Tuz Gölü mukataa vergisinden karşılanacağını ifade etmiştir (1977: 26). Ancak belgeler aynı olmasına rağmen, tarafımızdan bu hususla ilgili hiçbir malumata ulaşamamıştır.

D. 1856-1857 YILLARI BAKIM VE ONARIMI

1856-1857 yılları arasında külliye de yapılması planlanan bakım ve onarım çalışmaları ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sonucu beş adet leften oluşan bir dosyaya ulaşılmıştır. Bu dosya içerisinde en erken tarihli belge ise H. 17 Cemaziye'l-evvel 1272 / M. 15 Ocak 1856 tarihine aittir. Bu belgeye göre Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin kurşun ve sıvalarının döküldüğü, 31 Mart 1850 tarihinde onarım için gereken 7.000 vukıyye kurşunun¹⁶ Bereketli Maden-i Hümayun'unun hasılatından karşılanmasına¹⁷ karar verildiğinden bahsedilmektedir

¹⁵ 23 Eylül 1817 tarihli bir tezkirede, tamir için gerekli olan toplam maliyetin yanı sıra bina emini Hüseyin Ağa'nın maaş talebinde bulunduğu; ayrıca bina emniyeti yapan kişilere ödenen maaşın aynısının ödenmesini istediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple devlet tarafından Teke Kalesi'nde daha önce bina emniyeti yapan Gedüklü Osman Ağa'ya ödenen 350 kuruş maaşın aynısının Hüseyin Ağa'ya ödenmesi uygun görülmüştür. Bu husus, tamir için oluşturulan ödeneğin içerisinde bina eminleri veya mimarların maaşlarının olmadığını göstermektedir (BOA. C.ML. 39/1774, Lef/1; C.EV. 352/17855, Lef/6).

¹⁶ 7.000 vukıyye kurşun, 8.974 kg yani yaklaşık 9 ton'dur.

¹⁷ Cevher üretiminde önemli bir düşüş olması nedeniyle 1839 yılında kapatılan Bozkır Madeni yerine XIX. yüzyılda kurşun ihtiyacı, Konya Vilayeti dâhilindeki Bolkar Dağı ve Bereketli Madeni'nden karşılanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte 1850'li yıllarda Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde yapılması planlanan onarım ve bakım çalışmasında, kubbelerin yağmur ve kar suyuna karşı daha dayanıklı hale getirilebilmesi için gerek duyulan kurşunun, Bolkar

(BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef 1-2). Ancak 1856 yılının başlarına kadar herhangi bir faaliyette bulunulmadığı, bu tarihte ücretin ödenmesi ve tamiratın başlanmasına tekrar müsaade edildiği anlaşılmaktadır (BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef 1-2). Bunun yanı sıra 1856 yılında belirtilen onarımının yapılmaması halinde külliye'nin daha da perişan hale geleceği ve büyük çaplı bir tadilat ve tamirat gerektireceği belirtilmiştir (BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef/2). Geçen 6 yıl içerisinde imar çalışmalarının neden başlatılmadığı malumumuz değildir. Ancak 18 Ocak 1857 tarihli bir belgede, onarımının yapılmasını içeren hükmün tekrarlandığı dolayısıyla bu tarihlerde külliye'nin hala tamiratının gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte külliye'nin bir önceki onarım ve bakım çalışmasının 37 yıl öncesine yani 1817-1820 senelerine tekabül ettiği göz önünde bulundurulursa; külliye'nin 1856-1857 yıllarında vahim bir halde olduğu; dolayısıyla bu tadilat ve tamirat girişiminin de gerçekleştirilmiş olduğu düşünülebilir.

Külliye'nin yalnızca kubbelerinde ve iç kısımlarında yapılacak olan onarım çalışmaları için kurşun ve sıvaya ihtiyaç olduğu, kurşunun 7.000 vukıyye olup 21.000 kuruşa mâl olacağı ve ücretinin Laleli Vakfı'na kayıt edilip; ödemenin ise Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'nden yapılmasına karar verilmiştir (BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef/ 4-5). Bunun yanı sıra merkezle vilayet arasındaki yazışmalarda kurşun, sıva ve nakliye için ilk hesaplanan ücret 21.325 kuruş olmuştur (BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef 3, 4). Fakat daha sonra herhangi bir açıklama yapılmadan bu ücretin 21.300 kuruşa düşürüldüğü görülmektedir (BOA. İ.MVL. 365/15985, Lef/ 5).

Külliye'nin onarım ve bakım görece kısımlarının belirlenmesi, ayrıca bir ödenek oluşturulması; külliye'nin bir keşif heyeti tarafından muayene ve keşif edildiğini, bu defterin bize ulaşmadığını ve bina emini ile keşif heyetinde görev alan kişilerin isimlerine ise hiç değinilmediğini göstermektedir. Nitekim külliye'nin tamir gerektiren kısımlarının belirlenip, ödenek çıkarılmasının üzerinden 6 yıl geçtikten sonra faaliyete geçilmesinin istenmesi ve merkezle yapılan yazışmalardan bu talebin bir yıl kadar daha sürmesi sebebiyle bu süreçte bir ihmalkârlık bulunduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte her ne kadar külliye'nin tamire muhtaç olduğu, onarımı gerçekleştirilmediği takdirde daha büyük bir tamirat ve tadilat gerektireceği belirtilse de; imar faaliyetlerine başlanıp başlanılmadığı malumumuz değildir.

E. 1889 YILI BAKIM VE ONARIMI

1889 yılı tamirat ve tadilatı ile ilgili elimizde yalnızca iki belge mevcut olup, ilk belge külliye'nin tamirine başlanması için gereken ödeneği hazineden talebini içeren arzuhalidir. Dolayısıyla bu belgeden Mader-i Mevlana Külliyesi'nde keşif ve muayene yapıldığı; imar ve inşaa faaliyetlerinin sonucunda ise külliye'nin toplamda 56.350 kuruşa vücuda geleceğinden, bu tarihlerde külliye'nin vakıftan geliri olsa bile bunun fukaraya yardım için kullanıldığından; dolayısıyla tamir için gerekli paranın hazineden karşılanması talep edildiği anlaşılmaktadır (BOA. DH. MKT. 1672/88). Ancak bu arzuhalden başka külliye'nin hangi kısımlarının tamire muhtaç olduğu, ne gibi malzemelere gerek duyulduğu, bu malzemelerin nereden karşılanacağı ile bina emini olarak kimlerin görev aldığı bilinmemektedir. Bunun yanı sıra Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa 1899 yılındaki vilayet gezisi sırasında, Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin harap bir halde olduğunu¹⁸, külliye'nin onarım ve bakımı için beş yıl öncesinden

Dağı yerine Larende'ye iki kat mesafedeki Bereketli Madeni'nden karşılanması amaçlanmıştır. Muhtemelen Bolkar Dağı'nda çıkarılan kurşunun altın, bakır ve gümüş karışımını ihtiva etmesi sebebiyle bunların ayrıştırılmasının zor olmasından ve cevherin maliyetini artıracığından dolayı onarım için gerek görülen kurşunun temini Bereketli Madeni'nden sağlanmış olmalıdır. Ayrıca kalifiye işçinin olmaması, kurşunun tenör ve rezervinde düşüş olması gibi nedenlerde bu hususta etkili olmuş olabilir (Bkz. Şaşmaz 2002: 62; Şafakçı 2013: 49; 2017: 143-144).

¹⁸ Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın vilayet gezisini yaptığı sene içerisinde Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin vaziyetini gösteren fotoğraf için bkz. Ek 1.

ödenek oluşturulduğunu; fakat bu girişimin neticelenmediğini tespit etmiştir (BOA. DH. TMIK. S. 28/1). Dolayısıyla 1889 yılından sonra beş yıl ara ile yani 1894 yılında tekrar tadilat ve tamirat girişiminde bulunulması bu yıldaki onarım ve bakım çalışmasının faaliyete geçirilemediğini göstermektedir. Nihayetinde elimizdeki mevcut belgelere göre en son 1856-1857 tarihleri arasında külliye tamirat ve tadilat geçirmiş olmalıdır.

F. 1959-2018 YILLARI BAKIM VE ONARIMI

Osmanlı'nın son dönemlerine kadar muhafaza edilmeye çalışılan ve faaliyette kalması sağlanan külliye'nin, onarım ve bakımında bazı ihmalkârlıklar yaşansa da; cami ve külliye'nin diğer birimleri, kısmen sağlam bir şekilde Cumhuriyet dönemine kadar gelebilmiştir. Ancak vakıf gelirleri azalan, birimlerinin bir kısmı yıkılan ve yerine yenileri inşa edilmeyen, aynı zamanda da bazı kısımları yıkılmak üzere olan Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eski ihtişamını ve bayındırlığını kaybettiği söylenebilir. Bununla birlikte, 1925 senesine kadar mevlevîhane olarak hayatini sürdüren Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin semahane bölümü, ülke genelinde tekke ve zaviyelerin kapatılması hususunda 13 Aralık 1925 tarihinde yayınlanan resmî yazı ile birlikte yalnızca namaz kılmak için kullanılmaya başlanmıştır (Tanrıkörur 2000: 145; Apaydın 2017: 154;). Dolayısıyla bu durum XIX. yüzyılda ihtişamını yitirmeye başlayan külliye'nin, XX. yüzyılda eski canlılığını da yitirmesine sebep olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Devlet Arşivi'nde yaptığımız taramalar neticesinde Mader-i Mevlâna Külliyesi ile ilgili Cumhuriyet dönemine dair herhangi bir arşiv vesikasına rastlanamadıysa da; Barihüda Tanrıkörur bu dönemde Mader-i Mevlâna Cami'nde gerçekleştirilen ilk bakım ve onarım çalışmasının 1959 yılında yapıldığını, Mevlevî motifli kalem işlemleri yerine, Osmanlı rumî ve palmet motifli süslemelerin işlendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte mihrabın yanındaki çerağ dolaplarının, semahane ve camiye ayıran camekân ve mesnevî kürsüsünün kaldırıldığını, ancak bu tarihte bir imam odası eklendiğini de ifade etmektedir (Tanrıkörur 2000: 145; 2001: 447). Tanrıkörur, bundan sonraki bakım ve onarım çalışmasının ise 1965 senesinde olduğundan, caminin çevresine bir cadde yapılması sebebiyle iki derviş hüccesinin yıkıldığından, avlunun batısındaki üç oda ve bir salondan teşekkül eden şeyh dairesinin, yarı fevkanî çelebi dairesini içeren selamlık ile derviş hüccelerinin arkasında bulunan bağdadî çelebi konaklarının; bunlara ilaveten de hazire bölümünün bir kısmının kaldırıldığından bahsetmektedir. Bu dönemde ayrıca külliye'ye bir şadırvan yapıldığından (Konyalı 1967: 262; Akman 2018: 51, 199) ve Süleyman Bey Hamamı'nın da Evkâf İdaresi'nce şahsa satıldığından da söz etmektedir (Tanrıkörur 2000: 145; 2001: 447). Ancak bu iki tamirat ve tadilat çalışmaları ile ilgili kaynak bilgisi verilmediği için her iki durumda tam manasıyla doğru olup olmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte Osmanlı'nın son dönemlerindeki tamirat girişimlerinin gerçekleştirilemediği ve külliye'nin vahim bir halde bulunduğu göz önünde bulundurulursa, bu imar ve inşaa faaliyetleri gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Tanrıkörur'un Cumhuriyet döneminde külliye'de gerçekleştirildiğinden söz ettiği iki bakım ve onarım çalışmasının yanı sıra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kayıtlarından edindiğimiz bilgilere göre XX. yüzyılın son çeyreği ile XXI. yüzyılın başlarında külliye'de yapılan mevcut değişiklikler hakkında da bilgi edinilebilmektedir. Bu kayıtlarına göre Mader-i Mevlâna Cami ve müstemilatında; 1982, 1986-1987, 1997-1999 ve 2018 yılları olmak üzere toplamda beş ayrı bakım, onarım ve tarihi dokuyu koruma çalışmasının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan 1982 tarihli olanı caminin hazire kısmında izinsiz depo yapıldığı, dolayısıyla sorumluları hakkında kovuşturma açılması gerektiği; buna ilaveten de hem izinsiz

yaptırılan depo, hem de deponun bitişiğinde yer alan kireç söndürme ocaklarının kapatılması hususundaki kararnameyi ihtiva etmektedir (AGEEAYK, 11.11.1982, Karar No: 3909). Nitekim bu durum cami ve müştemilatındaki binaların dayanıklılığının artırılmasına dair bir bakım ve onarım çalışmasını içermese de; tarihsel dokuyu bozan yapılar ortadan kaldırılırken; bu husustan mesul olanlar için de gerekli cezaî işlemler uygulanmıştır.

1982 senesinden sonra Mader-i Mevlâna Cami hakkındaki kurul kararı, yine caminin müştemilatında ve çevresinde yapılan tahriplerin giderilmesi hususunu ihtiva etmektedir. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlü, Tespit Planlama ve Arşiv Daire Başkanlığı tarafından 1986 yılının Aralık ayında, cami ve çevresinde tarihî dokuyu bozan durumlar fotoğraflanarak raporlanmış; 1987 senesinin Nisan ayında ise bu tahribatın önlemesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Netice itibarıyla 3 Nisan 1987 tarihli ve 158 numaralı kurul kararına göre cami avlusundaki eski medrese odalarında faaliyette bulunan vakıf arşivinin ve caminin güney kısmında yer alan kireç imalathanesinin tarihî çevre dışında daha uygun bir yere nakledilmesine; ayrıca son cemaat mahallinin çevresine çekilen bez perdelerin kaldırılmasına karar verilmiştir (KKTBVKK, 03.04.1987, Karar No: 158).

Barihüda Tanrıkorur'un bahsettiği 1959 ve 1965 senelerindeki bakım ve onarım çalışmalarının ardından elimizdeki bilgi ve belgelere göre camide 1989 senesinde, yanibir önceki tadilatın yaklaşık 25 yıl sonrabir takım tamirat ve tadilat çalışmaları yapıldığı; 25 yıllık süreç içerisinde yapılan diğer iki girişimin ise yalnızca tarihî dokuyu korumak üzere alınan tedbirler olduğu anlaşılmaktadır. 1989 senesinde Mader-i Mevlâna Cami'nde yapılmak istenen imar ve inşa çalışması ise yalnızca mimarî yapıya aykırı olan ve orijinal olmayan minberin inşasını ihtiva etmekte olup; bu hususla ilgili olarak İbrahim Kodabey adındaki Karamanlı bir hayırseverin inşa ve yardım girişiminde bulunduğu bilinmektedir. Nitekim Kodabey'in inşa ve yardım talebi hususu, Konya Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından uygun bulunmuş; hazırlanacak tamir projesinin de kurul tarafından onaylandıktan sonra gerekli işlemlere başlanılabileceği de ilgili birimlere bildirilmiştir (KKTBVKK, 24.03.1989, Karar No: 420). Ancak bu tamirat ve tadilatın yapıp yapılmadığı tarafımızdan bilinmemektedir.

Mader-i Mevlâna Cami'nin ve müştemilatının Cumhuriyet dönemindeki en kapsamlı bakım ve onarım çalışması ise 1997-1999 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. 1997 sonbaharından başlayıp 1999 sonbaharına kadar süren tamirat ve tadilatla, Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanları denetimi ve "*Bahçe Tanzim Projesi*" kapsamında;

- Şadırvanın ıslahı ve boyasının yapılması,
- Caminin doğu, batı ve güney cephesinin temeli açılarak su yalıtımı yapılması,
- Minare şerefesinin döşemesindeki derzlerin yapılarak su tahliyesinin sağlanması,
- Cami ve minarenin bozulan taş kaplamasının mevcut şekliyle tamamlanması,
- Minare külahındaki ve kubbelerin üzerindeki kurşun kaplamanın ıslahı ve yenilenmesi,
- Son cemaat mahallindeki ahşap saçaktaki sehim ve kırılmaların onarılmasına karar verilmiştir (KKTBVKK, 11.09.1997, No: 2950).

Uzmanların denetiminde gerçekleştirilecek olan imar ve inşa faaliyetlerinin sonucunda, fotoğraflar ve ayrıntılı rapor ile durumun Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na bildirilmesi; bu hususa ilaveten de aynı belgede, cami içerisinde izinsiz yaptırılan kalorifer tesisatının bilgi ve belgelerinin yine kurula iletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Nitekim tüm bunların değerlendirmeye alınacağı, tarihî dokuyu bozan veya eski eserlere zarar veren bir durum söz konusu olduğunda müdahale edileceği izah edilmeye çalışılmıştır (KKTBVKK, 11.09.1997, Karar No: 2950). Bununla birlikte "*Bahçe Tanzim Projesi*" kapsamında önce ıslahı ve boyasının yenilenmesine karar verilen şadırvanın, sekiz ay sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü

uzmanlarınca avlu içerisinde belirlenen başka bir yere taşınmasına ve şadırvanın çevresindeki yeşil dokunun yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir. (KKTBVKK, 21.05.1998, Karar No: 3139; 04.06.1998, Karar No: 3196; 05.11.1998, Karar No: 3366). Şadırvanın taşınmasının yanı sıra birkaç ay sonra muhtemelen tarihî dokuyu bozduğu için caminin müstemilatındaki tuvaletlerin de uygun bir yere taşınması kararlaştırılmıştır (KKTBVKK, 25.06.1998, Karar No: 3235). Bu hususla ilgili müracaat ettiğimiz belgenin eklerinde yer alan fotoğraflardan, caminin kuzeybatı tarafında ve derviş hücrelerinin giriş kapılarının baktığı alanda olduğunu anladığımız şadırvanın, bu tarihlerde caminin güneybatı kısmında yer alan tuvaletlerin önüne taşındığı bilinmektedir. Günümüzde şadırvan hala taşınan bu yeni yerinde olmakla birlikte, çevresindeki yeşil alanlar yoğunlaştırılmış; tuvaletler ise cami avlusundan tamamen kaldırılmıştır (KKTBVKK, 15.10.1998, Karar No: 3352; 26.08.1999, 3593).

Mader-i Mevlâna Cami ile müstemilatındaki diğer birimlerle ilgili olarak en son 2018 senesinde, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından caminin rölöve, rölöve detay, restitüsyon, restorasyon ile çevre düzenleme projeleri; ayrıca bunların raporunun değerlendirilmesi istenmiştir. Hazırlanan belge ve raporlar neticesinde ise, Akteke Cami'ne ilişkin olarak tasarlanan Elektrik Projesi ve raporu uygun bulunmuştur (KKTBVKK, 17.08.2018, Karar No: 5541; 14.09.2018, Karar No: 5587). Ancak proje kapsamında herhangi bir müdahalede bulunup bulunulmadığı malumumuz değildir.

SONUÇ

XIV. yüzyıl başlarında yapılan Larende'de Mader-i Mevlâna Külliyesi hem sosyal yaşamın merkezinde olması, hem de Mevlâna'nın yakınlarının ebedî istirahatgâhı oluşu sebebiyle Osmanlı döneminde önemli ziyaret merkezlerinden biri olmuştur. Bu sebeple devlet, zaman içerisinde vakıf binalarını korumak, gelecek nesillere aktarmak ve ayakta kalabilmesini sağlamak için külliye de bir takım bakım ve onarım çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Elimizdeki belge ve bilgilere göre Osmanlı döneminde toplamda 10 kez külliyenin onarım ve bakımı için girişimde bulunulmuş olup bunlar arasından yalnızca 1767- 1768, 1803- 1805, 1817- 1820 ve 1856- 1867 yıllarındakiler tamamlanabilmiştir. 1781-1782, 1785, 1799, 1850, 1889 ve 1894 yıllarındaki girişimleri ihtiva eden toplam 6 adet onarım ve bakım çalışmaları ise bazen ihmalkârlık, bazen ödeneğin ve gerekli inşaat malzemelerinin temin edilmesinde yaşanan aksamalar gibi çeşitli sebeplerle bütünüyle neticelendirilememiştir. Cumhuriyet döneminde ise 1959, 1965, 1982, 1986-1987, 1989, 1997-1999 ve 2018 yılları olmak üzere Konya Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından külliye de hem bakım ve onarım çalışmaları yapılmış, hem de tarihî dokuyu bozan cami avlusunun içerisindeki binalar kaldırılmıştır.

Külliyenin bazı dönemlerde vakıf gelirinin bulunmaması, bazı dönemlerde ise gelirinin yeterli gelmemesi nedeniyle imar ve inşaa faaliyetleri için gerekli olan ödeneğin başka kaynaklardan; örneğin 1767-1768'de Esbkeşân mukataasından, 1803-1805'te İçil Sancağı avarız ve nüzul malı ile Selendi mukataasından ve 1856-1857'de ise Evkâf-ı Hümayun Hazinesi'nden karşılanmak durumunda kalınmıştır. 1817-1820 yıllarındaki tamirat ve tadilatla ise ödeneğin temini hakkında kesin bir malumatımız yoktur. Bununla birlikte külliyenin imar ve inşasında; 1767-1768'de Larende Âyanı ve Kadısı Çavuşzâde Seyyid Zeynelabidin, 1803-1805'te mimar halifesi Mehmed Emin Ağa, 1817-1820'de ise Dergâh-ı Âlî Gedüklülerinden Alaybeyi-zâde Hüseyin Ağa, dergâhın postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi ve mimar halifesi Hâlet/Halit Efendi'nin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde külliyenin tamirat ve tadilatında daha çok binaya vakıf, güvenilir ve işin ehli olan yerel görevlilerin çalıştığı söylenebilir.

Külliyede gerçekleştirilen imar ve inşaa faaliyetlerine göre türbe, semahane ve mescidin üzerini örten büyük kubbe ile son cemaat mahallindeki üç küçük kubbe ilk kez 1767-1768 yıllarında kurşun ile kaplanmıştır. Daha sonra külliyyede gerçekleştirilen tamirat ve tadilatlarda da, her seferinde bu kubbelerin üzerindeki kurşun ile iç sıvaları yenilenmiştir. Bununla birlikte türbe, semahane ve mescit kısımları 1767-1768, 1803-1805 ve 1817-1820 yıllarında olmak üzere toplamda üç kez onarım ve bakım görmüştür. Nitekim en fazla bakım ve onarım gören külliyyeye ait bu birimler günümüze kadar sağlam kalabilmiştir.

1767-1768 yıllarında külliye içerisinde bulunan tabhane ve medresenin bu yıllarda onarımı gerçekleşse de, daha sonraki yıllarda bu birimlerim tamirat ve tadilatına hiç yer verilmemiştir. Üstelik ayrı bir birim olarak külliye içerisinde yer alan ve Evliya Çelebi'nin aktardıklarına göre oldukça mamur ve eşsiz bir yapı olan medrese yerine Osmanlı Devleti'nin son yıllarında derviş hücrelerinin medrese olarak kullanılması; bu yapıların XIX. yüzyıl ortalarına kadar ayakta kalamadığını ve günümüze intikal etmediğini göstermektedir. Bununla birlikte; külliyenin müstemilatında bulunan şeyh odası, kahve ocağı, mutfak, 10 adet derviş hücresi ve Süleyman Bey Hamamı ise 1803-1805 ve 1817-1820 yıllarında, yani her biri en azından ikişer kez olmak üzere imar ve inşaa faaliyetlerinden geçmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra bu yapılarda herhangi bir imar ve inşaa faaliyetinin gerçekleşmemesi neticesinde ancak hamam ile birlikte 7 adet derviş hücresi günümüze kadar ulaşabilmiş; şeyh odası, kahve ocağı, mutfak bölümü günümüze intikal etmemiştir. 1767-1768 ve 1817-1820 senelerinde olmak üzere yine iki kez tamirat ve tadilat geçiren Vezir Hanı ve 1817-1820 yıllarında onarım gören han önündeki semahane, ahır ve kuyunun da tamamen yıkıldığı anlaşılmaktadır.

1803-1805 yılında onarılabacak mezar sayısı 32 adet olarak verilmiş olup bu mezarların türbe içerisinde mi, yoksa hazire kısmında mı yer aldığı belirtilmemiştir. Ancak bu 32 mezar türbe dâhilinde ise taş ve çamur sıvalı olup kötü vaziyette bulundukları, ayrıca gerekli ihtimam gösterilmediği için günümüzde bu mezarların sayısının 21'e düştüğünü, dolayısıyla türbe içerisindeki 11 adet mezarın günümüze ulaşamadığını söylemek mümkündür. 1817-1820 yıllarında ise külliye dâhilinde bulunan meydan odası, kiler, odunluk ve ahırın birer kez tamirat geçirdiği ancak bu birimlerin hiç birinin de günümüze sağlam bir halde gelemediği bilinmektedir. Dolayısıyla Mader-i Mevlâna Külliyesi'nde en kapsamlı ve nitelikli tamirat ve tadilat çalışması 1817-1820 yıllarında yapılmış olup buna rağmen bu yıllarda onarım gören kahve ocağı, şeyh odası, meydan odası, kiler, odunluk, ahır, mutfak, han, hana bağlı semahane, ahır ve kuyu ile 3 adet derviş hücresi günümüze ulaşamamıştır. Yine bu tarihlerde tamir gören hamam, tek bir kubbe altında birleştirilen mescit, semahane ve türbe ise hala ayaktadır. Bunun yanı sıra külliyyede, son cemaat mahallinin camekân ile kapatılması ve XX. yüzyıl ortalarında da şadırvanın inşaa edilmesi gibi ilave ve değişikliklere de gidilmiştir. Hatta cami müstemilatında tarihî dokuyu bozan yapılar ya tamamıyla kaldırılmış, ya da başka bir yere taşınmıştır. Buna rağmen Cumhuriyet döneminde onarım ve bakımlara yoğunlaşmak yerine, sık sık cami içerisinde yapılan değişiklikler binaların daha da yıpranmasına neden olmuştur. Nihayetinde XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bütün imar girişimlerinin sonuçsuz kalması, ayrıca XX. ve XXI. yüzyıldaki yanlış belediyeçilik faaliyetlerinin de bu hususa eklenmesi külliyenin perişan hale gelmesine, hatta önemli bir kısmının günümüze ulaşamamasında etkili olduğu söylenebilir.

SUMMARY

Mader-i Mevlana was the daughter of Rukniddin, the Emir of Khorezm one of the Khorezm Turks and the mother of Mevlana Celâleddin Rumî. Mümine was her actual name. Mader-i Mevlana was born and got married in the city of Balkh in Afghanistan. Mümine Lady also gave birth to her three children there; one girl and two boys and she came to Anatolia from Horasan probably upon the increase of political events in the region and moved to Karaman with her family in 1221-1222. Mümine Lady passed away few years later she moved to Karaman and she was buried in the neighborhood of Larende known as Ali Şahne in the Ottoman period, today known as Tahsin Ünal neighborhood. A tomb and zawiya was built in the place where Mader-i Mevlana was buried long after her death between 1224 and 1226 as we assume, this structure was later transformed into an Islamic complex by various extensions additions. As the oldest building of this Islamic complex among the others is Mader-i Mevlana Tomb; the complex is known as Mümine Hatun, Valide Sultan and Mader-i Mevlana Islamic complex. Although it is also known as Kalemioğlu Zawiya dedicated to Kalemioğlu Ahi Mehmed Bey the founder of the tomb and zawiya, it has been known that this lodge belonging to the Mevleviyeh was called as the Lodge of Mevlevi. However, it is also called Aktekke (Aga Lodge) Mosque colloquially today as the white stone was used in the construction of the mosque covering the tomb, masjid and semahane with a single dome.

The aim of this study is to follow the change and transformation of Mader-i Mevlana Islamic Complex starting from the XIV. Century and to determine the efforts and works in the Ottoman and Republican periods for its survival until today. On the other hand, the reasons why some structures in Karaman could not survive until XXI. Century but Mader-i Mevlana Islamic Complex could survive for seven centuries were asked. Regarding particularly the facts that some of these works kept by the foundations could not survive and the foundations was not sustainable when the Ottoman Empire was in economic difficulty, the possibility whether special attention was paid to this Islamic complex where the meerkat of the relatives of Mevlâna were located was examined.

It is thought that this complex built by Karemioğlu Ahi Mehmed Bey in Karaman in 1312-1319 is the first Mevlevi Lodge built in Anatolia following the one in Konya. Mader-i Mevlana Islamic Complex serving as an important place in the establishment of social life due to its comprisal of various foundation buildings was a lodge belonging to the Mevleviyeh as well as being an important visit and accommodation center during the Ottoman period since the relatives of Mevlana especially his mother were buried there. This fact probably prevented the destruction of the Mader-i Mevlana Complex and being affected by the fight between the Karamanoğulları and the Ottomans. On the other hand, various attempts were made in the construction of new buildings to meet the needs of social life and the survival of the buildings of this Islamic complex.

According to our documents and information obtained, ten attempts were made for the maintenance and repair of the Islamic complex during the Ottoman period. The oldest of those attempt dates back to 1767-1768. On the other hand, it could be stated that the Islamic complex estimated to have been built in the 1310s underwent maintenance and repair time to time until today. Although the Ottoman Empire attempted into numerous maintenance and repairs to preserve the buildings of foundations, hand down to future generations and to ensure the survival of the Islamic complex; only the ones in 1767-1768, 1803-1805, 1817-1820 and 1856-1857 could be completed among the numerous maintenance and repair attempts. Six repairs and

maintenance attempts in total including the attempts in 1781-1782, 1785, 1799, 1850, 1889 and 1894, could not be fully completed due to the negligence and disruptions in terms of supply of the necessary construction materials. In the Republican period, Konya Regional Council for the Protection of Natural and Cultural Properties conducted seven maintenance and repair works in the complex. These include both maintenance and repair works in 1959, 1965, 1982, 1986-1987, 1989, 1997-1999 and 2018, as well as the removal of the buildings built later inside the mosque courtyard affecting the historical fabric.

The allowance needed for zoning and construction works had to be taken from mukataa goods and some extraordinary taxes in Ottoman Empire due to the lack of foundation income in some periods of the Islamic complex. This situation is related to the fact that the Islamic complex was an important visiting center and an important place in the establishment of social life. In other words, it was the efforts of the government to ensure the survival of these foundation buildings. On the other hand, it has been clear that in 1767-1768 proprietor of Larende and Kadi Çavuşzâde Seyyid Zeynelabidin, in 1803-1805 the architect khalipha Mehmed Emin Aga and in 1817-1820 Alaybeyi-zâde Hüseyin Aga, one of the Dergâh-ı Âlî Gedüks, the postniş of the dervishes as es-Seyyides-Şeyh Master Ali and architect khalipha took part in the reconstruction and construction of the complex. As a result, it could be noted that local officials being trustworthy and competent in their profession took part in the repair and renovation of the complex.

The most repaired parts of the complex are the single dome and the tomb, semahane, mosque covering the prayer room and community compartment covered with three small domes. It was first coated with lead in 1767-1768; during the repairs and maintenance works carried out in the complex, the internal plasters of these domes were renewed with lead each time. Hence, sections under went the major maintenance and repair was able to survive until today.

Until the first quarter of the XIX. century, the repair and maintenance of the the barn, tabhane, madrasah, square room, kitchen, coffee stove, cellar, woodshed, sheikh room, tendervish cells and the Baths of Süleyman Bey were completed. After this period, only seven dervish cells with baths could survive until today due to insufficient zoning and construction activities in these sections. Vezir Inn and the semahane in front of the inn, barn and well were completely destroyed in the middle XIX as they did not undergo the necessary repair and maintenance. In addition, the number of graves to be repaired in 1803-1805 was 32 and they were not specified whether they were located in the tomb or in the burial area. However, it could be noted that the number of these tombs has decreased from 32 to 21 as these tombs were not coddled.

It is not known whether any other repairs and maintenance work was carried out in the complex in the late Ottoman period and in the early years of the Republic. However, regarding the fact that the last repair and maintenance work was carried out in 1856-1857 during the Ottoman period and the first repair, maintenance and construction activities of the Republican Period were carried out in 1959 according to the documents. It could be noted that the complex was ruined in 100 years and the most of the buildings were demolished during that time. On the other hand, in the middle of the XX. century, additions and changes such as the construction of fountains in the complex were performed. Moreover, the constructions disrupting the historical fabric in the outhouses of the mosque were either completely removed or moved to another location. However, frequent changes rather than concentrating on repairs and maintenance in the mosque caused the buildings to corrode more in the Republican period. Finally, it is

possible to state that the fact that all reconstruction attempts have failed since the last quarter of the XIX. Century and that the wrong municipality activities since XX. and XXI.Centuries caused the miserable condition of the complex and even the fact that significant part of the complex could not survive until today. However, the fountain, seven dervish cells, a part of the burial section, Süleyman Bey Bath and the masjid, semahane and tomb joined under a single dome have survived until today.

KAYNAKÇA**A. ARŞİV KAYNAKLARI****1. Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**

Tapu Tahrir Defteri: (TK. KKA. TD.), 564, 565.

2. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Kaynakları

Ali Emiri Abdülhamid I (AE.SABH.I.), 64/4447.

Cevdet Evkâf (C.EV.), 230/11495, 236/11763, 326/16558, 352/17855, 630/31794, 633/31910, 645/32525.

Cevdet Maarif (C.MF.), 7/331.

Cevdet Maliye (C.ML.), 39/1774, 54/2510.

Dâhiliye Mektubî (DH.MKT.), 1672/88.

Dâhiliye Islahat (DH.TMIK.S.), 28/1.

Evkâf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri (EV.HMH.d.), 7803.

Hatt-ı Hümayûn (HAT.), 594/29123.

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.), 365/15985.

3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi

Ankara Gayrimenkul, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (AGEEAYK) No: 3559.

Konya Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (KKTVKK), Karar No:158, 420, 2950, 3139, 3196, 3366, 3235, 3252, 3593, 5541, 5587.

4. Şer'iyye Sicilleri

Karaman Şer'iyye Sicili (KŞS), 278, 293, 297, 298.

5. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Vakıf Defteri (VAD), 579.

B. KİTAP VE MAKALELER

AHMET EFLAKÎ (1953), *Âriflerin Menkıbeleri*, [çev. Tahsin Yazıcı], C. III, Ankara: Milli Eğitim Basımevi Yayınları.

AKMAN, İbrahim Hakkı (2018), *Lârendel/ Karaman Kenti Osmanlı Klasik Eğitim Kurumlarının Analizi (1600-1839)*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

AKÖZ, Alâaddin (2000), "Tarihî Eserler ve Evkâfı", *Karaman (Tarih, Kültür, Sanat)*, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 91-119.

APAYDIN, Cem (2017, Aralık), "Belgeler Işığında Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Üzerine Bir Değerlendirme", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları (YADTA)*, C. XVI (32): 149-171.

BARKAN, Ömer Lütfi (1972), *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BEKLEYİCİLER, Nezahat (2014), "Mümine Hatun (Mader-i Mevlâna)", *Konya Ansiklopedisi*, [ed. Muhammet Ali Orak], VII, Konya: Kültür Yayınları: 47-48.

CAN, Selman (2003), "Mehmed Emin Ağa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXVIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 460-461.

CENGİZ, Ahmet (2014), *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

COŞKUN, Fahri (2010, Haziran), "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri", *Vakıflar Dergisi*, C. XXXIII (33): 15-52.

ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. III, İstanbul: Ötüken Yayınları.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail (2005), "Karaman Eğitim Öğretim Müesseseleri", *Karaman Tarihi ve Kültür*, II, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 395-758.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail (2001), *Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine Göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

DENKTAŞ, Mustafa (1995), "Karaman'daki Klasik Devir Osmanlı Camileri", *Vakıflar Dergisi*, XXV: 125-146.

DİLAY, Seda (2016), "Karamanoğulları Beyliği Dönemine Ait En Önemli Yapılardan Biri Olan Akteke Camii'ne Tarihi ve Kültürel Açından Bakış", *Karamanoğulları Beyliği*, [ed. Mehmet Şeker vd.], II, Konya: NEÜ Yayınları: 562-577.

DİLAY, Seda (2008), *Karaman Mimari Yapılarındaki Yazılı ve Süslenmiş Taşların İncelenmesi ve Seramikte*

- Uygulanması*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DÜLGERLER, Osman Nuri (2006), *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- DÜLGERLER, Osman Nuri (2000), "Karamanoğulları Dönemi Mimarisi", *Karaman (Tarih, Kültür, Sanat)*, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 121-211.
- DÜNDAR, Abdülkadir (2000), "Osmanlı Mimarîsinde Yapıların İnşa Süreci Üzerine Bir Araştırma", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (Osmanlı Özel Sayısı): 155-184.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif (2003, Aralık), "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar II", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII (2): 99-140.
- EVLİYA ÇELEBİ (2006), *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya, Kayseri, Antakya, Şam, Urfa, Maraş, Sivas, Gazze, Sofya, Edirne* (3. Kitap, 1. Cilt), [haz. Seyyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı], İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- EVLİYA ÇELEBİ (1935), *Seyahatname*, C. IX, İstanbul: Devlet Matbaası Yayınları.
- GÜLCAN, Durmuş Ali (1977), *Karaman Mevlevîhanesi, Mevlevîlik ve Karamanlı Mevlevî Velileri*, Karaman: Doğu Matbaası Yayınları.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman (2001), *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- HINZ, Walter (1990), "İslâm'da Ölçü Sistemleri", [çev. Acar Sevim], *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (5): 1-82.
- HIZLI, Mefail (1993), "Osmanlı Vakıf Eserlerin İnşa, Tamir ve Restorasyonları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V: 219-232.
- İNALCIK, Halil (1991), "Osmanlı Metrolojisine Giriş", [çev. Eşref Bengi Özbilen], *Türk Dünyası Araştırmaları*, (73): 21-50.
- İNCEKARA, Halil İbrahim (2005), "Karaman Mahalleleri", *Karaman Tarihi ve Kültürü*, C. VI, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 225-318.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1968), "Bir Hüccet İki Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, C. VII (7): 97-110.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1967), *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi: Ermenek ve Mut Âbideleri*, İstanbul: Baha Matbaası Yayınları.
- KÜÇÜK, Cevdet (1992), "Bina Emini", *DİA*, C. VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 179.
- KÜÇÜK, Sezai (2007), *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Vefa Yayınları.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (2012), "Valide Sultan Tekkesi Karaman Mevlevîhânesi Vakıfları ile Vakfiyeleri ve Karaman Turizminin Geliştirilmesi İçin Önemi", *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu*, 23-25 Mart 2012, Karaman: Karaman Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları: 183-188.
- MUŞMAL, Hüseyin - ÇETİNASLAN, Mustafa (2009), "Bir Keşif Defteri Işığında Konya Kapı Camii'nin İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II (6): 446-480.
- ORAL, M. Zeki (1943), "Mader-i Mevlâna=Prences Mü'mine Cami, Türbesi ve Hayatı", *Konya Halkevi Kültür Dergisi: Mevlâna Özel Sayısı*, [ed. Vahit Armağan], Konya: Halkevi Yayınları: 121-129.
- ÖNGÖREN, Reşat (2004), "Mevlânâ Celâleddin Rumî", *DİA*, C. XXIX, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 441-448.
- ÖZÖNDER, Hasan (1994), "Karaman (Lârende) Mevlevî-hânesi", *Osmanlı Araştırmaları*, [ed. Halil İnalçık vd.], (14): 143-152.
- ÖZÖNDER, Hasan (1988), "Mevlana Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlaveler Kronolojisi", *Selçuk Dergisi*, (2): 13-75.
- ÖZÜDOĞRU, Şerife (2005), "Karaman'da Türk Mimari Eserleri Süslemesi", *Karaman Tarihi ve Kültürü*, C. V, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 129-309.
- SULTANÜ'L-ULEMA BAHÂEDDİN VELED (2018), *Maârif*, [çev. Şadi Aydın - Elver Musiç], İstanbul: Rumi Yayınları.
- ŞAFAKÇI, Hamit (2017), "Bozkır'da Madencilik Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. X (49): 134-148.
- ŞAFAKÇI, Hamit (2013), *Bozkır'da Madencilik (1776-1839)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- ŞAHİN, Harun (2017), "Karaman Mader-i Mevlana (Akteke) Camisi Haziresinde Bulunan Mezar Taşları", *Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi*, (44): 297-343.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif (1991), "Bahâeddin Veled", *DİA*, C. IV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 460-462.
- ŞAŞMAZ, Musa (2002), "İngiliz Konsolosu Stewart'ın Konya Vilayetine Dair Genel Raporu (1879)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12):57-97.
- ŞENYURT, Oya (2008), "Geç Osmanlı İnşaat Ortamında 'BinâEmînliği'", *Metu Journal of the Faculty of Architecture (METU JFA)*, C. XXV (2): 151-169.
- ŞİKARÎ (2005), *Karamannâme (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi)*, [haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu], Karaman: Karaman Belediyesi Yayınları.
- TANRIKORUR, Barihüda (2001), "Karaman Mevlevîhânesi", *DİA*, C. XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 447-448.
- TANRIKORUR, Barihüda (2000), *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimarî Özellikleri*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- TEMEL, Eşref (2017), *Konya'da Ayanlık (1639-1839)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- TOPAL, Cengiz (2009), *Karaman Kültür Envanteri*, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- TOPAL, Nevzat (2018), "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Karaman Vakıfları", *Karaman Kitabı: Karaman ve Tarih*, [ed. İdris Nebi Uysal – Mehmet Mercan], C. III, Karaman: Karaman Belediyesi Kültür Yayınları: 107-139.
- TÜRKMEN, Kerim (2005), "Karamanoğlu Kitabeleri", *Karaman Tarihi ve Kültürü*, III, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 467-609.
- UCA, Alaattin vd.(2015), *Karaman'ın Ünlü Şahsiyetleri*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- UĞURLU, Kamil (2014), *Evvel Zaman İçinde Karaman*, Karaman: Karaman Belediyesi Yayınları.
- UYSAL, Abdullah vd.(1992), *Dünü ve Bugünüyle Karaman: Kültür - Tarih - Coğrafya*, Konya: Karaman Yunus Emre Kültür Derneği Yayınları.
- UZLUK, Feridun Nafiz (1958), *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara: Vakıf Umum Müdürlüğü Yayınları.
- YÖRÜK, Doğan, "Osmanlı Devleti'nde Kütüphane Yaptırmanın Maliyeti: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi Örneği (1794-1796)", *Bişkek: Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19): 85-104.

EKLER

EK 1: Mader-i Mevlâna Külliyesi'nin 1899 yılındaki görünüşü

EK 2: Mader-i Mevlâna Cami'nin 1977 yılındaki görünüşü (Uğurlu 2014: 10)

EK 3: *Mader-i Mevlâna Cami'nin kuzeydoğu tarafından görünüşü*

EK 4: *Günümüzde depo olarak kullanılan derviş hücreleri.*

EK 5: *Mader-i Mevlâna'ya ve Hz. Mevlâna'nın yakınlarına ayrılan türbe kısmı*

EK 6: Kubbe içi süslemeleri gösteren bir resim

EK 7:Harimin görünümü

EK 8: Türbe, namaz ve semahane alanı, mihrap ve minberin görünümü

EK 9: Mader-i Mevlâna Cami'nin hazire bölümünün günümüzdeki görünüşü

EK 10: Süleyman Bey Hamamı'nın görünüşü

